

ARGIA

USURBIL

Elkar zainduko duen herria eraikitzeko lanean

26-31. orrialdeak

**Baserriak
etorkinei uzteko
bide berriak**

12 | LABORANTZA

**"Politika abolizionistak
kaltea eragiten die
sexu-langileei"**

16 | LYNZI ARMSTRONG

**Alex Gurrutxaga
eta Anjel Lertxundi
parez pare**

44 | LITERATURA

INPRENTA
Offset eta digitala

**DISEINU
GRAFIKOA**

DISEINU
EDITORIALA

antza
KOMUNIKAZIO GRAFIKOA

*Txikitik eragiten
Komunitatea zaintzen
Bidea eraikitzen
Aurrera!*

**ALDIZKARIAK
ESKU-ORRIAK
KARTELAK
LIBURUAK
EGUTEGIAK
KATALOGOAK
AGENDAK
KOADERNOAK
KARPETAK
LOGOTIPOAK**

www.**antza**.eus

Zirkuitu Ibilbidea 2, 20160
LASARTE-ORIA
Tel. 943 370 738 · info@antza.eus

Panorama

- 04 | ASTEKO ARGAZKIA
- 06 | AKTUALITATEA
- 07 | MATERIALISMO
HISTERIKOA
- 07 | EZ HANKA EZ BURU

AZALEKO ARGAZKIA: **DANI BLANCO**

Iritziak

- 21 | DAVID BOU
- 22 | ANE ABLANEDO
- 23 | J.I. ANSORENA
- 23 | CASTILLO SUAREZ
- 24 | MATI ITURRALDE

Finkoak

- 40 | ARGIA KOMUNITATEA
- 41 | DENBORAREN MAKINA
- 42 | BIZI BARATZEA
- 48 | KULTUR-KRITIKAK
- 51 | DENBORA-PASAK
- 52 | ARGI-KONTRA:
IRATI GONZALEZ
- 54 | EZETZ ASTEA ONDO BUKATU

SAILEN GOIBURUETAKO ILUSTRAZIOAK: **CLIPART COURTESY FCIT**

DANI BLANCO

44 | LITERATURAZ MINTZO

Anjel Lertxundi idazlea eta Alex Gurrutxaga literaturan doktorea elkartu ditu Danele Sarriugartek. Jardun dira, besteak beste, idazlearen eta kritikariaren arteko harremanez.

Elkarrizketak eta erreportajeak

12 | NET HURBIL

Etorkinei esker etxaldeak bizirik mantentzeko inizatibak

Jenofa Berhokoirigoin

16 | PERTSONAIA | L. ARMSTRONG

“Despenalizazioari esker, sexu-langileek eskubideak dituzte beren lan-eremuan”

Danele Sarriugarte

26 | GIZARTEA | BURDIN AROA

Herri zaintzailea helburu

Lide Iraola

31 | GIZARTEA | HERIOTZA

Suizidioari buruzko uste okerrak

Mikel Garcia

32 | GIZARTEA | OKUPAZIOA

Familia zaurgarriak eta pisuak bankuen esku

Diego Delgado / Ctxt

37 | EUSKARA

Euskarara gerturatzeko urrats txikiak Lekeition

Alejandra Goikoetxea

Jabetza

Komunikazio Biziagoa
S.A.L. Ametzagaina Taldeko partaidea

Lehendakaria

Onintza Irureta

Erredakzioa

Amaia Lekunberri, Axier Lopez, Eneritz Arzallus, Estitxu Eizagirre, Gorka Peñagarikano, Jenofa Berhokoirigoin, Jon Torner, Lander Arbelaitz, Leire Artola, Lide Iraola, Mikel Garcia, Onintza Irureta, Pello Zubiria, Urko Apaolaza, Xabier Letona, Zigor Oleaga

Diseinua

Maitane Gartzandia

Argazkilaria

Dani Blanco

Produktzioa eta inprimaketa

Antza S.A.L.

Administrazioa

Jone Arzallus, Mari Karmen Loiarde

Salmenta

Karlos Olasolo, Pello Basurto

Banaketa

Olatz Korta

Azoka

Mikel Olabide

Idazkaritza

Aloña Sorraluze, Bego Zuza

Web garapena

Asier Iturralde

Informatika

Iametzta interaktiboa, S.L.

Lege gordailua

SS 837-2012

ISSN

0213-909X

Batzorde parekidea

72562 E

GUREKIN HARREMANETAN JARTZEKO

Posta elektronikoa

komertzial@argia.eus

komunitatea@argia.eus

Telefona

943371545

Gipuzkoa

Industrialdea, 15. 20160 Lasarte-Oria

Nafarroa

Gazteluko Plaza 44, 3. eskuina,
31001 Iruñea

Ametzagaina taldeko kidea da ARGIA honako enprekin batera:

antza
KOMUNIKAZIO GRAFIKOA

iametzta

ADUR software
productions

Doan eta libre

ARGIAko edukiak kopiatu, moldatu, zabaldu eta argitaratu ditzakezu, gure egile eta aitortu eta baldintza beretan eginez gero. Are gehiago, gure edukiak ahalik eta gehien zabaltzea nahi dugu.

Lizentzia hau soilik ARGIAren edukientzat da baliagarria, baliteke beste testu eta argazki batzuek lizentzia hau ez izatea.

OLATUKOOP

EKONOMIA SOZIAL ERALDATZAILEAREN
SAREKO KIDE GARA

ARGIA HIZKUNTZA POLITIKARAKO
SAILBURUORDEZAK DIRUZ LAGUNTZEN DU:

EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO

KULTURA ETA HIZKUNTZA
POLITIKA SAILA

Faxisten hitza hitz

Brasilen gertatutakoa bere historian inoiz ikusi gabea da, baina harrigarriena ez da hori. Milaka pertsonak, estatu-kolpearean aldeko aldarritz josita –herrialdea “komunismotik eta genero ideologiatik” salbatzeko–, botere exekutiboaren, Auzitegi Federalaren eta Kongresuaren egoitzak inbaditu dituzte. Are gehiago, Bolsonaro zaleek publikoki sarritan esandakoa bete besterik ez dute egin VOXeko anaia-arreba brasildarrek. Talde trinko eta txiki xamar batek (lau mila pertsona inguru) hiru botere nagusien egoitza bereganatu dezake, horren ondoren indar armatuek pauso bat aurrera eman dezaten eta 1964an bezala, estatuari kolpea eman diezaioten. Ekuazioa sinpleegia da, inteligentzia zerbitzuen, polizien eta indar armatuen zati baten konplizitatek gabe halakorik egitea posible dela pentsatzeko.

📷 ERALDO PERES / AP ✎ AXIER LOPEZ

FIM À CORRUPÇÃO
TAR

Epaitegien azken zartakoa hizkuntza eskubideei

 LIDE IRAOLA

Barakaldoko Udalak azpikontratatu egiten du Gizarte Etxetako zerbitzua, eta 2021ean, 26 langileri eskatu zien euskarazko B2 edo C1 mailaren ezagutza. CCOO sindikatuak helegitea jarri zuen udalaren aurka, eta orain heldu da Euskadiko Auzitegi Nagusiaren sententzia: zerbitzu publikoko langile azpikontratatuak ez dute euskaraz jakin beharrik.

Euskalgintzaren Kontseiluak epaia "oso larritzat" jo du eta gogorarazi du ez dela lehenengo kasua justiziak euskarari "zartakoa" ematen diola, eta hizkuntza politikaren judizializazioa dela atzean dagoen arazoa, epaitegietan hizkuntza eskubideen gero eta irakurketa murritzagoa eta desitxuratua egitea. Horren

harira oroitarazi ditu Irungo udaltzainen kasua edota Laudion euskara ez exijitzea, "zaila" dela argudiatuta.

Kontseiluak dio indarrean dagoen araubideak ahalbidetzen duela administrazio publikoetako zerbitzuak euskaraz bermatuta egoteko hizkuntza-klausulak ezartzea kontratuetan. Horregatik, gutuna helarazi dio Barakaldoko alkateari, helegitea jartzeko eskatuz, legea alde dutelakoan: "Epaia oso ahula kaleratu du auzitegiak, ez baitie erreparatu egun indarrean dauden dekretuei".

Hizkuntza-eskubideen urraketen aurka lan egiten duen Behatokiak ildo bereetik jo du, eta adierazi du enpresa pribatuei euskara bermatzeko baldintzak

eskatzea legezkoa izateaz gain, "justizia soziala" dela kolektiboa den eskubidea bermatzea.

Barakaldoko Sasiburu euskara elkar-teak gaineratu du herrian "behin eta berriz" ukatzen zaiela herritarrei euskaraz bizi ahal izateko eskubidea: "Udal zerbitzu publikoetara jotzen dugunean maiz erdaraz aritzera behartuta gauden". Orain dela urte batzuk baino "askoz" euskaldun gehiago direla jaso dute: duela 30 urte ez ziren 5.000ra iristen, orain 26.251 dira euskaldunak, eta beste 20.000 ia euskaldunak. Hala, Auzitegi Nagusiak Barakaldoko egoera soziolinguistikoaz egiten duen irakurketa zalan-tzan ipintzen du elkar-teak. ●

De Miguel Jaurlaritzaren ordezkari ari da lanean

 ZIGOR OLABARRIA OLEAGA

Araba Buru Batzarreko kide ohi Alfredo de Miguel Itsas Garapen Elkartearen ordezkari aritu da bidaia instituzionalean edo Espainiako Ministerioarekin izandako bileretan. 2019an Arabako Auzitegi Nagusiak hamahiru urteko espetxe zigorra ezarri ostean eman diote ardura hori. *El Diariok* argitaratutako informazioaren arabera, De Miguel Itsas Garapen Elkartearen gerente gisa ari da lanean, eta Europar Batasuneko dokumentazioan elkarteko "manager" bezala agertzen da. Erakundearen ordezkari, De Miguelek parte hartu du bidaia ofizialean, lurralde arteko topaketetan eta Espainiako Neka-zaritza, Arrantza eta Elikadura Ministerioaren bileretan. Hitzaldiak eman ditu, eta sariak jaso.

Eskandalua eta kritikak piztu ostean, informazio horiei erantzunez "azalpen-ohar" luzea plazaratu du Eusko Jaurlaritzako Ekonomiaren Garapen, Jasangarritasun eta Ingurumen Sailari atxikita dagoen Hazi fundazioak -Itsas Garapen Elkartea osatzen duten erakundeetako bat da Hazi-. "Alfredo De Miguelek ez du konfiantzazko kargurik, ez izendapen askekorik, ez kargu politikorik (...) ez du inolako 'gerente' kar-

gurik, eta bertan lanpostua du, baina langile laboral gisa", dio oharraren lehenbiziko puntuak. Gogoratu du De Miguel fundazio-ko langile izatera bueltatu zela 2010eko apirilean (2010eko martxoan atxilotu zuen Poliziak ustelkeria egotzita, eta politikari loturiko kargu publikoak utzi zituen orduan), eszedentzia eten ostean. "Lan-aitorpen horrek barne-prozesuetan parte hartzeko eskubidea ematen dio, eta 2015eko uztailaren 10ean barne-deialdi bat egin zen teknikari izateko", azaldu du fundazioak. De Miguel aurkeztu egin zen deialdi horretara, eta "puntuaziorik altuena lortu zuen".

Ez dira De Miguelek bere aurkako au-

zia hasiz geroztik Haziko langile gisa lortu dituen hobekuntza bakarrak. 2020ko martxoan jakin zenez, hiru soldata igoera eta karguz goratze bat eskuratu zituen ordurako. "Gardentasunez" jokatu duela dio fundazioak, eta legea bete duela, De Miguelek langile gisa dituen eskubideak errespetatuta, gorenak ebazpena eman eta epaia irmoa izan arte ez duela bestelako erabakirik hartzeko aukerarik. Ideia bera errepikatu dute egunotan Jaurlaritzak zein Arantza Tapiak gidatzen duen sailak. *El Diarioren* arabera, ordea, fundazioak legeaz aukera izan zuen De Miguel langile moduan ez onartzeko. ●

MATERIALISMO HISTERIKOA

Mendeku isila

UXUE APAOLAZA LARREA

Zigarrokinak lurrera botatzen dituztenak baino gorrotatuagoak, gaizki birziklatzen dutenak baino areago, liburuak itzultzen ez dituztenak, umeak udalekuekura egun batzuez nonbait aparkatzeko eramaten dituztenak, jatetxeetan, dendetan, igerilekuan... leku guztietan umeak baino areago; gorrotatuenetan gorrotatuenak dira txakurraren kaka jasotzen ez duten maskota-nagusiak. DNaren bidezko sistema bat ere proposatu zen jabe horiei isuna jarri ahal izateko. Ni naiz bat. Maskota-jabea esan nahi dut. Kaka beti jasotzen dut. Nire elkartasun guztia txakur kaken biktimei.

Haur hari, kasu, aita amorratuak lorategitik airean atera zuena, kaka zapaldu zuelako. Printzipioz. Umearen zapatilari begira orro egiten zuen, han-hemen, honekin-harekin, marruskatzen zuenari. Oihuka azaltzen zuen kakarekin maskota-jabea zer egingo liokeen, nondik sartuko liokeen... Eztula egin nuen, publikoa zuela jakin zezan. "Haurrak daude". Onartu behar dut, ordea, ni ere antzeko ibili naizela, umearen aurrean, petardoak bota dituzten bakoitzean, hamabi mahatsak jan ondoren bereziki; betiko petardoak, neoaualzoetako su artifizialak, lehenagoko intentsitate baxuagokoak, txakurraren nerbioak pixkanaka aztoratuz joan zitezten... Hori baitzen petardoak nondik sartuko nituzkeen esan bitartean egin nahian ari nintzena, alde guztietatik tirokatzen duten soldadu eroa zirudien txakurra lasaitzea.

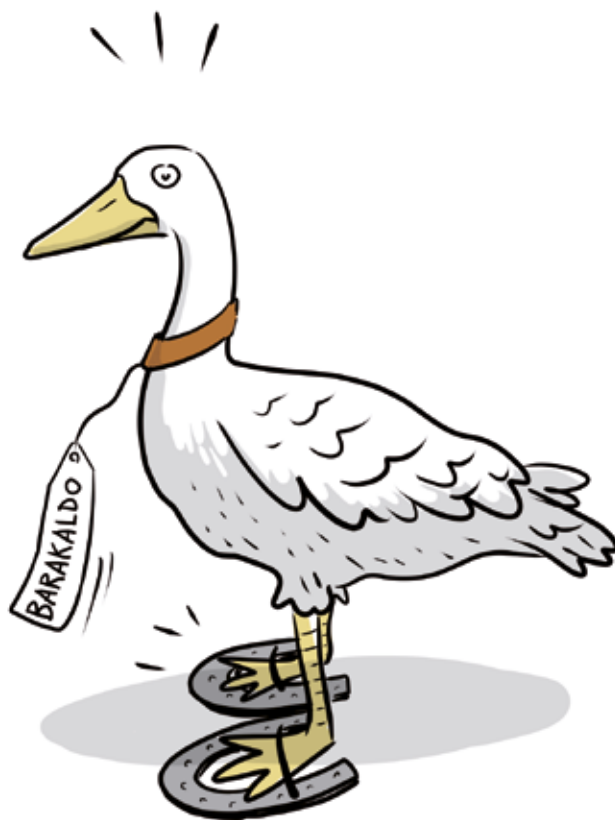
Bizkarra arkutzen, begirada umiltzen eta itzuliak ematen ikusten dudanetan, mendeku isil bat irudikatzen dut, uhaletik asko tirata ere espaloia erdian egiten duenean bereziki. Eta pena ematen dit kaka jasotzeak. ●

EZ HANKA EZ BURU

ADUR LARREA

www.adurlarrea.com

EUSKARA ESKUBIDEAK

ADUR

Zonifikazioa

Mañeruko udalbatzak bat egin zuen apirilaren: eremu "ez euskaldunetik" mistora pasatzea eskatu du. Herriko haurren %75ak, adibidez, D ereduan ikasten du. Eskaera onartu ala ez hilabete honetan bozkatzeko du Nafarroako Parlamentuak, eta PSNren botoak erabakigarriak izango dira.

Etxebizitza

Bilbon alokairuan bizi den familia bat kaleratzeko eskaera egin du BBVAren higiezin agentziak, baina egoera zaurgarrian daudelako eten du kaleratzea epaileak. Bada, adin txikiko bi semeekin bizi den emakumea argia eta gasa moztu eta etxea utz dezaten presionatu ditu higiezin agentziak.

Tortura

Frankismoko eta trantsizio garaiko torturak ikertu ostean, 1979tik 2015era Nafarroan izandako tortura kasuak ikertu ditu Kriminologiaren Euskal Institutuak. Garai horiek batuta 1.068 tortura kasu izan dira Nafarroan, institutuak jaso duenez. Nafarroako Gobernuari helarazi diote txostena.

TEKNOLOGIA

Lana eta teknologia

DIANA FRANCO

10 urte nituela heldu zen gure etxera ordenagailu bat, 5 1/4eko disketeak zituen, kolore ugari-koak. Gorriak MS-Dos sistema eragileak martxan jartzen zuen, urdinak testu editorea, horia marrazketa programa zen... Orduak sartzen nituen ordenagailuan.

Garai hartan, akats ortografikoak genituenean hitzak ehunka aldiz errepikatze-rahartzen gintuzten irakasleek. Uler-tzen nuen irakasleen helburua, baina oso burugogorra nintzen eta errepikatzeak ez zidan ezertarako balio, nire arreta eta interesak ez baitzeuden ortografian. Beraz, lan hori egiteko lasterbide bat bilatu nuen, disko urdinarekin, testu editorearekin, kopiatu eta itsatsi egiten nituen hitzak eta minutu batean lana eginda zegoen.

Atzo lagun on batek ChatGPTaren inguruan hitz egin zidan. Adimen artifi-zial bat zeina eremu digitalari loturiko ia edozein gauza automatikoki sortzeko garatua izan den: abesti bat, testu bat, programa bat, webgune bat, eskolarako lan bat... Denon eskura dago, eta bertsio bakoitzak lan berriak aurrera eramateko aukerak ekarriko ditu.

Orokorrean, gizakiok teknologia asmatzen dugu ezin ditugun lanak egiteko edota egiten ditugun lanak errazteko. Dugun gizartean, ordea, bizitza on bat izateko lana behar dugu, eta lana gaur egun etengabe birsortzen eta bilakatzen ari den materia aldakorra da. Lanaren ideia horrek bere baitan lan ugari dakar-tza: ikasketa etengabea, esparru askotan lan egiteko eskakizuna... eta errealtate horretan automatizazioak laguntza di-rudi, baina aldi berean konplexutasuna areagotzeko bide bilakatzen ari da. Kon-plexutasun horretan, botere harremanak ulertzea ere zailtzen da. Eta ikusten dugu ezagutza gutxiko lan aukerak murriz-ten doazela, teknologia metatzen doa-la modu gero eta merkeagoan; gizakion belaunaldi berriak ordea zerotik hasten dira beti, eta guretzat gero eta lan han-diagoa da teknologiarik gure bizitzetan ezarri diogun erritmoa harrapatzea. ●

ANALISIA

Eskola digitalak sortzen duen lilura eta beldurra

MIKEL GARCIA IDIAKEZ

Eskoletako digitalizazioak atzera-bueltarik ez duen garaiotan, teknologiaren dir-dirak sortzen duen lilura bezainbestekoa da mesfidantza eta zuhurtzia: horren lekuko, adimen artifizialean oinarritutako ChatGPT sistema debekatu duela New Yorkeko Hezkuntza sailak, AEBetako eskola publiko sare handiena duenak.

ChatGPT delakoa kapaz da bera bakarrik testuak sortu eta garatzeko –gai jakin bati buruzko saiakera, esaterako– eta galderak azkar erantzuteko, ikasleei pentsamendu kritikoaren ateak itxiz, argudiatu dute. Debekuak debeku, adimen artifiziala ere lehenago edo beranduago sartuko da hezkuntzan, zuzenean edo zeharka, eta teknologia berri hori ikasgelan nola baliatuko ote den pentsatzen jarrita, komeni da orain arteko esperientziak aintzat hartzea: Eskola 2.0 eta gisako programen inpaktua ez da ona izan, berdin Google, Microsoft eta Applek hezkuntza mundurako landu dituzten paketeek oro har utzi duten emaitza, Pablo Garaizar Teknologia irakasleak 2021ean emandako hitzaldi batetan nabarmendu zuenez.

Are gehiago, Garaizarren hitzetan, azterketa guztien arabera hezkuntzan teknologia pixka bat erabiltzea ona da, baina teknologia askok ez du laguntzen eta batzuetan egoera okertu dezake. Paperean edo pantailan irakurtzearen arteko aldea jarri zuen adibide: hamar urteotako ikerketek erakutsi dute paperean hobeto irakurtzen dugula. Beste etsenplu bat: zenbat eta teknologia gutxiago, orduan eta hobeto egiten dira matematikako ariketak eta orduan eta hobeto garatzen da pentsamendu abstraktua.

Alegia, teknologia berriak ikasgeletan gero eta gehiago sartzen ari diren honetan, espiritu kritikoa behar du hezkuntzak: gailu berriak zenbat, zein kasutan, nola eta zertarako erabili gogoetatzea dagokigu, ikasketa prozesua errazteko tresna izan daitezen, ikasketa prozesua baldintzatu ordez. Gaur gaurkoz, urrun irudikatzen da eskola digitala: IKTen garrantziaz hitz egiten da, baina kasu askotan, borondatea eta gaian interesa duen irakasleren bat ez badago, jai du ikastetxeak. Erronkak ere ez dira makalak: irakasleen formazio eta trebakuntza, azpiegitura egokien beharra, teknologia edukiz betetzea eta zentzuz erabiltzea, teknologia berrien araberrako materiala sortzea, pedagogia egokitzea... eta Google eta enparauei –enpresa pribatuen interes, negozio eta botereari– eskolan zein leku egin nahi zaien erabakitzea.

Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailak abenduan iragarritako dirulaguntzetan handiena ikastetxe publikoetako baliabide digitalak eskuratzera bideratuko da: 54,4 milioi euro ikasgela digitalak osatzeko (pantaila interaktiboak, ordenagailu eramangarriak, gelako web kamerak, tableta digitalak...). Ongi etorriak baliabideak, baina ondo pentsatutako plangintza batekin iritsi daitezela. ●

69

pertsona hil ziren lanean 2022 urtean. 69 horietatik 23 lan istripu ez-traumatikoetan hil ziren: lan istripu ez-traumatikoak izan daitezke, besteak beste, bihotzekoak jota hildako langileak, iktusak edota konortea galdutakoak.

10 milioi

hektarea baso suntsitzen da urtero munduan, Portugal edo Islandiaren tamainakoa. Deforestazioak munduko gas-isuriaren %25 dakarrela ohartarazi du Nazio Batuen Erakundeak.

16

urraketen berri izan du Euskararen Behatokiak abenduan, hizkuntza eskubideei lotuta: besteak beste, osasun zentroetan euskara zerbitzurik ez bermatzea eta administrazio publikoak informazioa gatzelania hutsean helaraztea.

“2023a iazko urtea baino latzagoa izango da ekonomikoki, munduko ekonomiaren herena atzeraldian sartuko dela aurreikusten dugu”

KRISTALINA GEORGIEVA

Nazioarteko Diru Funtseko burua.

2023-01-03

“SOLDATAK BATEZ BESTE %3 IGO DIRA EAE-N, BAINA EZ DU BALIO SOLDATAK INFLAZIOAREN AZPITIK IGOTZEAK”

ANGEL TOÑA

Iñigo Urkulluren bigarren legegintzaldian Lan eta Gizarte Politiketako sailburu izan zen.

EUSKADI IRRATIA (2023-01-02)

“Artzain mundua desagertzen bada, Euskal Herriko mendiak ez dira Euskal Herriko mendiak izanen”

BATTITTE LABORDE

Sarako auzapeza eta Euskal Mendia batzordeko arduraduna.

2023-01-02

EKONOMIA

Merkatua ez da bide bakarra

AINHOA ETXAIDE
AMORRORTU

Gure eskubideak irensten dituen zulo beltza den heinean, gure etorkizuna nolakoa –eta zenbatekoa, bizi-itxaropenean duen eragina kontuan hartuz– izango den zehazten du merkatuak. Urtero handitzen den menpekotasuna da gainera, beti dagoe-lako merkatuari gehiago ematerik, izan zaintza beharrak handitzen direlako, izan eskoletan digitalizazio prozesua negozio izatea erabaki delako. Berdin da bizitzaren zein ziklotik edo alorretik begiratu, merkatua da bide bakarra.

Berri gutxi urte berriarekin. Amerikako Estatu Batuetako Botiken Agentziak alzheimerren ondorioak txikitzen dituen botika berriari bide eman dio; merkaturan dago jada, merkaturaren esku. Adituari galdetuz gero urte berriarekin familietan zorraren pisua zenbat handituko den, erantzungo du goiz dela merkatuak izango duen jokatibidea iragartzeko; merkatuak esango du zenbaterainokoak izango diren etxeetan funtsezko premiak asetzeko estualdiak. Oinarritzko elikagaien garestitzeari aurre egiteko, BEZa kendu dio Espainiako Gobernuak hainbat produkturi, neurriak ze balio izango duen esaterik ez dago ordea, eta ikusteke dago banatzaileek merkatuko prezioak errespetatzen ote dituzten. Enpleguari dagokionez, inoizko daturik hoberenak eskutan bukatu omen dugu urtea. Hortaz, langileen baldintzek atzera egitea ez da erabakigarria, merkatuak ezartzen baitu zenbat balio duen gure lanak.

Gutxi aldatzen da kontua egoera aztertzen badugu merkatuaren logikatik aldentzen diren teorietatik; argazkia kezkarria da edonondik begiratuta ere. Baina badago alde handi bat: teoria apurtzaileetan badaude alternatibak, konponbideak. Izan dadila 2023a oparoa arrakalak eta apurketak ikusi nahi ditugun guztiontzat. ●

NAZIOARTEA

Palestinako bandera
Lasarte-Oriako udaletxean

Palestinako bandera debekatu du Israelek

AXIER LOPEZ

Israelgo Segurtasun Nazionalako ministro Itamar Ben-Gvirrek igandean agindu dio Poliziari Palestina-ko banderak kentzeko leku publiko guztietatik. Nahiz eta Israelgo legeak ez duen delitutzat jotzen bandera espazio publikoan erakustea, Ben-Gvir ministro supremazistaren aginduak ahalmen berezia eman dio Poliziari palestinarren ikurra *de facto* debekatzeko, eta arrazoi bat gehiago herriar palestinarrak zapaltzeko.

Hori izan da ultraeskuinak babesten duen Benjamin Netanyahuren gobernu berriak emandako erantzunetako bat, berriki Nazio Batuen Erakundearen Batzar Nagusiak onartutako ebazpenari. Aldeko 87 botorekin, kontrako 26rekin eta 53 abstentzioarekin onartutako testuan NBEk Nazioarteko Justizia Gorteari "iritzi aholku-emailea" eskatu dio lurralde palestinarren gaineko okupazioari buruzkoa. Haserre bizia eragin du horrek Israelgo gobernu berriar Atzerri ministroaren adierazpenek erakusten dutenez: "NBEren erabakia Israelen aurkakoa da eta laguntza ematen die palestinarrak erakunde terroristei eta BDS –Boikota, Desinbertsioa eta Zigorrak nazioarteko ekimena– mugimendu antisemitari".

Palestinako bandera publikoki ez erakusteko agindua ez da izan eragin duen erantzun bakarra. Israelek Zisjordaniako C eremuan –lurraldearen

%60 hartzen duena eta 1967tik Israelen kontrolpean dagoena– palestinarren eraikuntza guztiak geldiarazi ditu; 40 milioi euro inguru konfiskatu ditu Israelgo Gobernuak agintari palestinarren izenean egiten dituen zerga-bilketetatik; "estatu juduaren aurkako" edozein jardura –ekimen politiko eta legalak barne– sustatzen duten talde edo erakundeek kontrako neurri berriak indarrean ezarri ditu; eta Israelera sartzeko baimena baliogabetu die kartzelan urte gehien eman duen preso palestinarra bisitatu zuten Palestinako hiru goi-kargudunei. Izan ere, 40 urtez preso izan den Karim Yunis palestinarra libre geratu dela eta, ongiatorri jendetsua egin zioten haren jaioterrian, nahiz eta Ben Gvir ministroa ekitaldia debekatzeko saiatu, han "terrorismoari babesa adieraziko zitzaioala" argudiatuta. Ildo beretik, Barne ministro Aryeh Deri ultraortodoxoak Younisi herriartasun israeldarra kentzeko aukera planteatu du, "Israel kaltetzeko" erabiltzen duela argudiatuta.

2022. urtea izan da palestinarrak 2004tik bizi izan duten hilgarriena: 240 palestinarrak baino gehiago hil dituzte, tartean 40 haur eta adingabe. Gaur egun, Israelgo espetxeetan 4.700 palestinarrak inguru daude, horietatik 150 adingabeak dira eta 800 baino gehiago kargurik eta epaiketarik gabe daude preso, preso politiko palestinarren elkarteen datuen arabera. ●

Presoen etxeratzea aldarri

 SARE HERRITARRA

BILBO / Pandemiagatik bi urteko etenaren ondoren, presoen eskubideen aldeko manifestazio bateratua egin dute Sarek eta Bake Bidea-Bakegileek. Milaka lagun bildu dira Bilbon, "Etxera bidean gertu" lelopean. Euskal preso politikoen sakabanaketa politikaren bukaera aurtengo udaberrirako aurreikusten dute, baina oraindik salbuespen neurriek dirautela eta preso guztiak etxean izan arte urratsak ematen jarraitu behar dela adierazi dute.

Presoak

Azkainen bizi den Mikel Irastorza kazetaria ETAko "kide aktibo" izan zela ebatzi du Parisko Zigor Auzitegiak atxilo hartu eta sei urtera egindako epaiketan. Errudun jo duten arren, ez du espetxean sartu beharko; epaimahaiak aitortu du ez dela gai zehazteko "zein gradutan" izan zen erakundeko kide.

AHT

Irun, Baiona eta Bordeleko auzapezek lehenetsi dute Bordele eta Irun arteko orain arteko trenbidea modernizatzea, AHT eraiki beharrean. AHT egitasmoa "ez da sinesgarria", diote, "Hego Euskal Herrirako edota Espainiako Estaturako luzapena ez delako ez programatua, ez finantzagarria".

Azpiegiturak

Obra faraoniko berri bat iragarri dute Pirinioetan: Astun-Candanchú-Formigal telekabina. Next Generation funsek eman diote argi berdea proiektuari. Aragoiko Mendien Defentsarako Plataformak kritikatu du azpiegiturak ez duela zentzurik larrialdi klimatikoaren agertoki batean.

ETORKINEI ESKER ETXALDEAK BIZIRIK MANTENTZEKO INIZIATIBAK: BI NORABIDE DITUEN ELKARTASUNA

Paris dute amets halabeharrez Frantziako Estatura arribaturiko papergabe anitzek. Ordea, ez dute irudikatzen zutena kausitzen eta gogorra dute hiriburuko zurrumbiloaren erdian iragan beharra. Paris inguruko baserri batzuetan bestelako bide bat gogoetatzen eta asmatzen dabilta batzuk, etxaldeko aktibitatean juntatuz paperdunen zein papergabeen jakintza, gogo eta gogoetak. Onura aldetik aberatsa dela diote: laborantza herrikoia bermatzeaz gain, sektoreko langile eskasiari erantzun diezaioke, eta gainera, elkarbizitza adibide eder bat ematen dute puztuz doan eskuin muturraren parean.

JENOFA BERTHOKOIRIGOIN

2030ean laborarien erdia erretretan izanen dugunez segida antolatze behar gorria daukagu. Gainera, krisi klimatikoak behartzen gaitu nekazaritza ereduaz gogoetatzera, eta eredu industrial laborantza herrikoiaz ordezkatzera, horrek pertsona gehiago eskatzen dituenean. Nola ez, eskuin muturraren gorakada ezagutzen dugun honetan gurean ixteko joerarekin bukatze beharra daukagu” azaldu dio Tarik Belkadik *Le Chiffon* komunikabideari. A4 elkarteak aurkeztzen dabil –A4 edo Association, Accueil, Agriculture, Artisanat [Elkartea, Harrera, Laborantza, Artisautza]–. Krisi bakoitza banan-banan begiratzen dabilta, guztiak elkarharremanean jarritz eta guztiei begira landuriko erantzuna asmatu nahian. Zein dute soluzioa? husteratzen doazen ba-

serriak etorkinei bideratu, elikadura burujabetzaren eta agroekologiaren izpirituan.

Reprise de terres par les migrants: la relève paysanne est là? (Lurrak etorkinek berriz hartzea: Laborantzarako erreleboa hor ote?) erreportajea irakurri dezakegu www.communaux.cc gunean, zeinetan Paris inguruko bi ekimenen berri jasotzen dugun: La Ferme de Combreaux [Combreaux-eko Baserria] eta La Ferme des Monts gardés [Babesturiko menditxoan Baserria] etxaldeak. Hiriburuko baldintza gogorak utzi eta bertan bide berri bat garatzeko aukera daukate paperik gabeko etorkinek.

Elkarlanean dabilta A4 elkartearekin: “A4rekin harremanetan jartzen diren baserri gutxiegi daude oraindik, horregatik dira bi horiek balio handikoak guretzat. Harremantze hori egite-

ke gelditzen da”, Belkadik dioenez. Hala ere, ez dira zerotik abiatzen, badaudelako guneka gisa bereko dinamikak. JRS Errefuxiatuentzako Zerbitzu Jesuita egitura dabil bi aldean arteko lotura egiten, denbora mugatu bateko lanaldiak bideratuz etorkinei. Horrez gain, lanaren truk aterpea eta jakia proposatzen duten baserri ekologikoen sarea da Wwoof izeneko, eta bertan garatu dute “elkartasunezko wwoofing-a”, papergabeen zein asilo politikoa galdeztzen dabiltzan eta laborarien arteko trukaketak ahalbidetzeko.

Berez badaude ekimenak, baina laborantza benetako ogibide –eta beraz paperak lortzeko bide– kokatzen dutenak gutxiegi daude oraindik. A4 elkartearen gomita esku artean, horretaz gogoetatzen aritu ziren irailean hamabost bat papergabe, ikerlari eta laborari,

BIDEA ELKARREKIN ERAIKIZ

Irailan batu ziren Paris ondoko La Courneuve herrian, etxalde hutsak etorkinen esku uzteko erronkari buruz taldean gogoetatzeko. Argazkia: Le Chiffon.

Parisetik hurbil dagoen La Courneuve herrian. Ondokoa irakurri zitekeen hitzorduaren aurkezpenean: “Apustua bikoitza da: alde batetik, jatorrizko herrialdeak utzirik, beren nahien, beharren eta bizi-esperientzien araberrako etxebizitza eta lanpostuak aurkitzeko zailtasunak dituzten pertsonen dilema eta zalantzei erantzutea. Bestalde, erakundeek nekazariei ematen dizkieten laguntzen gainbeherari, nekazaritzaren eta artisau-lanbideen desagertzea eta agroindustriak eta hirigintzak ondorioztatu lurren galerari erantzutea”.

BASERRIAK HUTSIK, ETA ALTA, ESKURAGAITZAK

Segidarik gabeko etxaldeak kopurua kezkarria bezain problematikoa dugu: norabidea ez bazaio aldatzen,

**Baserriak lortzeko
traba anitz bada:
dela ondasuna
eskuratzeko dirutza;
inguruko etxaldeak
handitzeko gosea;
bertakoa ez denarekiko
mesfidantza; traba
administratiboak**

Europako baserriak 10 milioi izate-tik 3,9 milioi izatera pasako dira 2040rako –aitzinetik ere, 10 milioira gutxitu ziren 2003tik 2016ra-. Batez beste egunero 27 etxalde dira desagertzen Frantziako Estatuan, eta maleruski ez da Mendebaldeko salbuespen bat.

Hutsik izanik ere, baserria lortzeko traba anitz bada: dela ondasuna eskuratzeko dirutza; inguruko etxaldeak handitzeko gosea; bertakoa ez denarekiko mesfidantza –are gehiago pertsona arrazializatua denean– edota traba administratiboak. Baina gaitz sako-nago bat ere bada: eredu industrialak daukan babes egituratu eta antolatua.

Agroindustriak lurra behar ditu, eta traban ditu baserri ttipi aktiboak. www.greenwashingeconomy.com gu-neko *Eliminer l'agriculture industrielle est une question de survie* (“Biziraupen

Wwoofing SAREA

Laborantza ekologikoan dabilzan etxaldeen osatzen dute Wwoofing sarea, eta jendea aterpetzen dute lanean emandako laguntzaren truk. Papergabeak aterpetzeko barne-taldea ere du sareak. Argazkian ageri da gisa horretako esperientzia bat. Iturria: Infomigrants.

kontu bat da laborantza industria-la ezabatzearena”) artikuluan datu esanguratsuak aurkitu ditzakegu: “Munduan kontsumituriko elikagaien %70-75 ekoizten du laborantza herrikoia, landutako lurren 1/4ean eta laborantza industrialak %25-30 landutako lurren 3/4ean. Gainera, ekoizpen industrialaren %44 animalien elikadurarako da, %23 galdu egiten da (garraioan, biltegietan, edota kontsumitzaileen zakarrontzietan), %9 bioerregai gisa doa; eta %24 bakarrik erabiltzen da zuzenean plateretan, hau da, ekoizten den munduko janariaren %6-7”. Hots, lur anitz behar izan arren, ez du elikadura burujabetza bermatzen.

Lurrak eta baserriak eskuratzeko bideei buruz gogoetatzen dabilta A4ko kideak: langile kooperatiba bat edota juridikoki papergabeak kontratatzeako eskumena bermatzen dien OACAS Harrera Komunitarioko eta Jarduera Solidarioetako Erakunde izaera osatu nahi lukete. Lurrak espekulazio joeratik ateratzeko asmoz dabilen Terre de Liens fundazioak lortu eremuak

Wwoofing sarearen baitan “Elkartasunezko wwoofing-a” garatu dute, papergabeen zein asilo politikoa galdetzen dabilzanen eta laborarien arteko hartu-emanak bideratzeko

erabiltzea litzateke egingarriena –Ipar Euskal Herriko Lurzaindiaren lan bera egiten dabilen egitura–.

2020an agerturiko COVID-19ak eragindako mugen hestearekin kon-

turatu ginen zein heinetaraino ez daukagun laborari nahikorik Europa mendebaldeko herrietan. Alarma piztu zuten agroindustrial handiek, sasoi oro bertaraten dituzten etorkinek ezin izan zutelako etorri. OFFI immigrazioaz arduratzen den Frantziako egituraren arabera, Frantziako etxaldeetako langileen %80 da atzerritarra. Behar ordurako etorritarazi eta ondotik bere herrira bidaltzen den eskulan merkea izan ohi da, edota paperik gabe Europara sarturik, biziraun nahian dabilena.

Berriki, abenduaren 15ean, bi urteko kartzela zigorra bildu du Bretainiako Prestavic agroindustrialaren nagusi Marc Szambelanek, “giza tratua” egiteagatik, hamazazpi papergabe esklabo gisa tratatzeagatik –iker-keta judiziala abian zela, horietariko batek bere buruaz bertze egin zuen–. Oilaskoen hazkuntzan eta bilketan berezituriko enpresa alimalea da eta bertan lanean hasi ziren, nagusiak hitzemanik lanaren truke egonaldi baimena eskuratuko zutela. Baina gezurra zen, eta lan eta bizi baldintza

PAPERGABE IZATEAK DAKARREN ERREALITATEA

Papergabeak kontratatuz, beraien eskubideak urratzen dabilta nagusi batzuk. Tartean, agroindustriako Prestavic, abenduaren 15ean zigorturikoa "giza tratua egiteagatik", hamazazpi papergabe esklabo gisa tratatuz. Argazkian, epaiaren eguneko elkarretaratzea, langileen alde.

miserableetan atxiki zituen 2018tik 2020ra: gau eta egun lanean, tartean bizpahiru oren lo eginez; irainak, etengabe; mehatxuak eta zigorrak kexatzen zenari; garratoi eta labezomorroz beteriko bi apartamendu zikinetan preso, berogailurik eta argirik gabe; lan istripu andana pairatuz, baina inolako bazarik edota mediku-bisitarik gabe, eta beste. Horrelako errealitatea ekar dezake papergabe izateak, babesik ez ukanik, horietaz baliatzen dabil-

**Munduan landutako lurren
1/4an elikagaien
%70-75 ekoizten du
laborantza herrikoia,
eta agroindustriak
elikagaien %25-30
landutako lurren 3/4ean**

tzan nagusiak daudelako lehen sektorean ere.

Ikusirik lehen sektoreak geroz eta gazte gutxiago erakartzen dituela, etorkinen presentzia ezinbestekoa ukanen dugu gaur bezala bihar ere. Britainiako Prestavic enpresak irudikatzen duen agroindustriarekin bukatu eta La Ferme de Combreaux edota La Ferme des Monts gardés ekimenei sostengua bideratu beharko lukete, ordea, laborantzarako egitura, sindikatu eta dirulaguntzek. ●

**ZINKUNEGI
OPTIKA**

Hernani 23 · 20004 Donostia

T. 943 420 624

www.zinkunegioptika.com

Lynzi Armstrong

SEXU-LANGILEEI ADI

“

DESPENALIZAZIOARI ESKER, SEXU-LANGILEEK ESKUBIDEAK DITUZTE BEREN LAN-EREMUAN

”

Sexu-lanaren gaineko eztabaida pil-pilean dago berriro ere mugimendu feministaren barruan. Batzuek iritzia argiak dauzkate, beste batzuek ez dakite oso ondo nola kokatu. Lynzi Armstrong ikertzailea Donostian izan zen azaroan bere azken liburua aurkezten, eta haren azalpenak interesgarriak gertatuko zaizkie bati baino gehiagori: gertutik aditu eta aztertu ditu Zeelanda Berriko sexu-langileen esperientziak.

 DANELE SARRIUGARTE MOCHALES DANI BLANCO

Sexu-lana ikertzen ibili zara azken hamabost urtean. Zeri erreparatzen diozu zehazki?

Legeak jendearen gainean zer-nolako eragina duen interesatzen zait bereziki. Beraz, sexu-lanari buruzko lege-ikuspegi desberdinek sexu-lanaren esperientziei nola eragiten dieten aztertzen dut.

Eskoziakoa zara, baina Zeelanda Berriko kasua aztertu zenuen zure tesian.

Bai, Zeelanda Berrira joan nintzen bizitzera 2007an, herrialde horretan sexu-lana despenalizatu zutela jakin bainuen, eta oso interesgarria iruditu zitzaidan. Bane-kien Erresuma Batuan oso lege nahasgarriak zeudela, eta kalte handia eragiten zutela, jendea isolatuta lan egitera behartzen baitzuten. Hortaz, graduondoko ikerketari ekin nahi niola-eta, Zeelanda Berriko kasuak erakarri ninduen. Zorte handia izan nuen, ikerketarako baliabide ekonomikoak lortu nituelako. Han segitzen dut.

Esan duzun moduan, Zeelanda Berriak sexu-lana despenalizatu zuen 2003an. Nolakoa izan zen horraino iristeko prozesua?

Legearen testuingurua azaltzeko atzera jo behar dut, HIESaren epidemiara. 1980ko hamarkadan, Zeelanda Berriko sexu-langileak modu informalean elkartzen hasi ziren, legeak sortzen zizkien arazoez-eta hitz egiteko. Ordura arte, Zeelanda Berriko legeak Britainia Handikoaren antzekoak ziren, beraz, siste-

ma arkaiko samarra zen: kriminalizazio partziala dei geniezaioke. Burdelak legez kanpokoak ziren. Hala, sexu-langileek elkarrekin lan egin nahi bazuten, atxilotuak izateko arriskua zuten, eta masaje-zentroen itxurapean ezkutatzaren ziren. Egoera horretan sexu-langileek frustrazio handia sentitzen zuten: sarekadak izaten ziren etengabe masaje-zentroetan, kanean ziharduten sexu-langileak atxilo hartzen zituzten... Eta erakunde bat sortu zuten: NZPC, New Zealand Prostitutes Collective [Zeelanda

Berriko Prostituten Kolektiboa].

Eta gero?

NZPCk lan handia egin zuen sexu-osasunaren arloan, are gehiago HIESaren testuinguruan, baita beren eskubideen alde ere. Despenalizazio-lege baten zirriborroa prestatzen hasi ziren, ideiak-eta bilduz. Ondoren, parlamentari bat aurkitu zuten, Tim Barnett, parlamentari laborista, lege-proiektua bultzatzen zezan. Zeelanda Berrian horrela funtzionatzen du. Legea aldatzeko prozesua martxan jarri

zen, eta esan behar da sexu-langileak oso modu aktiboan jardun zirela horretan, aliantzak sortzen, ekarpenak egiten, parlamentariei beren ikuspegia kontatzen etab.

Eta onartu zen legea.

Bai, boto bateko aldearekin. Ozta-ozta, baina onartu zen.

Zeelanda Berria da sexu-lana herrialde osoan despenalizatu duen lehenengo herrialdea -horren

Lynzi Armstrong

PERTH, ESKOZIA, 1984

Kriminologiako irakaslea da Wellingtoneko Viktoria unibertsitatean (Zeelanda Berria). Sexu-lanari buruzko ikerketak egiten aritu da azken hamabost urtean; besteak beste, kalean diharduten sexu-langileen bizipenak aztertu ditu. Azkenaldian, estigmaren eta sexu-lanaren arloko diskriminazioaren artean zer harreman dagoen ikertzen ari da. *Trabajo sexual con derechos: Una alternativa de despenalización* (Virus, 2022) [Sexu-lana eskubideekin. Despenalizazio-alternatiba bat] liburuaren egilea da, Gillian Abelen batera, eta gaian sakondu nahi duenarentzat, Mac Juno eta Molly Smith-en *Put a zikinak* liburua gomendatu digu (Katakrak, 2022; itzul-tzailea: Amaia Astobiza).

aurretik, Australiako eskualde batean, Hego Gales Berrian, despenalizatu zuten, baina ez estatu osoan. Sexu-langileen jarduna aipatu duzu, baina zer beste faktorek eragin ahal izan dute Zeelanda Berriaren erabaki horretan?

Esango nuke uneak garrantzia handia izan zuela, HIESaren testuinguruak eta beste. Mugimendu feministari dago-kionez berdin: garai hartan baziren abolizionistak, baina ez ziren asko. Legea bultzatu zen garaian, argudio nagusiak justizia eta askatasuna izan ziren, eta sexu-langileek eskubideak izan behar zituztela aitortzea.

Legea onartu eta lau urtera iritsi zinen zu Zeelanda Berrira, 2007an, doktore-tesia egitera. Zer ikertu zenuen, eta nola?

Kalean diharduten sexu-langileekin egon nintzen batez ere, despenalizazioak beren segurtasuna areagotu ote zuen jakin nahian. Beraz, kalean ziharduten 20 sexu-langile elkarrizketatu nituen, batzuk behin baino gehiagotan; horrez gainera, NZPC erakundeko berriemaile giltzarriak elkarrizketatu nituen, beste erakunde batzuetako ki-deak ere bai, eta poliziarekin ere egon nintzen.

Eta zer ondorio atera zenuen?

Nire ikerketaren bidez egiaztatu nuen, despenalizazioaren ondoren testuingurua aldatu egin zen; orain, kalean diharduten sexu-langileek nahi adina denbora pasa dezakete kalean balizko bezeroekin hizketan, pertsona nolakoa den jakiteko, eta nahi beste galdera eginez autoan sartu aurretik, ez baitira atxilotaketaren beldur: ez langileak ez bezeroak. Hortaz, oso positiboa izan da.

Poliziarekin dituzten harremanak ere aldatu dira pixka bat, ezta?

Bai. Ea, ez dut iradoki nahi... Polizia polizia da, baina, despenalizazioaz ge-roztik, laguntza-iturri posible bat izan daitezke sexu-langileentzat, adibidez bezero batek eraso egiten badie.

Kritiko agertu zara legearen alderdi batekiko, 19. atalarekiko hain zuzen. Zertan datza?

Bai, legea sortzeko prozesuan azken momentuan sartu zuten atal hori, eta NZPC antolakundea, adibidez, ez

zegoen batere ados. Immigrazio ministroak bultzatu zuen, pentsatzen baitzuen —eta oker zebilen— giza trafikoaren aurkako neurri egokia izan zitekeela. Atal horrek esaten duena da aldi baterako migratzaileek ezin dutela sexu-lanean jardun legez Zeelanda Berrian; beraz, babesgabe geratzen dira. Atal horrek testuinguru global bat islatzen du, non giza trafikoaren auziari zigor-justiziaren ikuspegitik helden baitzaio, jendeak migratzen di-tuen arrazoiei eta horretarako dauden oztopoei heldu beharrean.

Atal horrek indarrean segitzen du, ezta?

Bai, zoritxarrez. Ikerketa bat egin genuen NZPCekin lankidetzan, eta erakutsi genuen atal horrek sekulako arazoak sortzen zizkiela aldi baterako migratzaileei. Gainera, legearen atal hori gauzatu egiten da. Zeelanda Berriko Immigrazio sailak jende mordoa deportatu du. Eta oso modu arrazistan. Ez dituzte deportatzen herrialde ingeles-hiztunetako migratzaile zuriak. Atal hori legetik kentzeko ahaleginak egin ditugu, baina momentuz ez digute jaramonik egin. Etsigarria da: frogak daukazazu, eta hala ere ez da ezer aldatzen.

Sexu-lanaren auzian bi korrante nagusi daude: zeu sexu-laneko eskubideen aldekoa zara, eta ez abolizionista. Azalduko zenuke zure ikuspegia?

Nire ikuspegiaren iparrorratza, betidanik, sexu-langileen esperientziei aditza izan da, haiek beren laneko testuinguruari buruz azaltzen dutena entzutea. Eta neuk ezagutu ditudan sexu-langileek lan gisa hartzen dute beren jarduna, ez dute indarkeriatzat hartzen, abolizionistek bezala. Ikuspegi abolizionistaren eta neronek eskubideetan oinarritutako ikuspegizat jotzen dudaren artean dagoen polarizazioa dela-eta, badirudi sexu-lana lantzat hartzen baduzu eta langileek, beraz, eskubideak izan beharko lituzketela uste baduzu, horrekin batera esaten ari zarela sexu-lanean diharduten guztiek gozatu egiten dutela. Baina kontua da sexu-lana lanez, potentzialki esplotatzailea izan daitekeela, lan oro bezala. Jende askori ez zaio gustatzen bere lana. Ez genduke sexu-lana salbuespentzat jo behar, eta abolizionistek horixe egiten dute, lana

ez baizik beste gauza guztiz desberdin bat balitz bezala hartzen dute sexu-lana.

Zure ikerketek ere eraman zaituzte eskubideetan oinarritutako ikuspegia bultzatzera.

Bai, horixe da abolizionisten politikarekin bat ez etortzeko beste arrazoi bat. Froga mordo bat daude erakusten dutenak politika abolizionistak kaltea eragiten diela sexu-langileei, ezkutuan ibili behar dutelako, atxilotuak izatearen beldurrez. Eta egoera horretan oso erraza da sexu-langileak gaizki tratatzea, haien kontra indarkeria gauzatzea etab. Politika abolizionistak dituzten herrialdeetako ikerketek erakutsiko balute sexu-langileen bizitza hobetu egin dela halako neurrien ondorioz, ba alde egongo nintzateke, jakina, baina frogak guztiz kontrakoa diote, eta ezagutu ditudan sexu-langile gehienek adierazi didate ez dutela hori nahi.

Giza trafikoaren kontua aipatu duzu lehen, eta horretan sakondu

nahi nuke. Hain justu ere ikuspegi abolizionistan maiz aipatzen da giza trafikoaren argudioa. Zer uste duzu horretaz?

Uste dut giza trafikoa oso gai interesgarria dela sexu-lanaz ari garenean, zeren, berriro ere, sexu-lana salbuespentzat jotzen da. Askotan jendeak sexu-lana eta giza trafikoa gauza bat eta bera direla uste izaten du, baina ez da gauza bera egiten beste arlo batzuekin, hala nola nekazaritzarekin edo arrantzarekin. Ez da esaten horretan dabiltzan guztiak giza trafikoaren biktima direnik. Giza trafikoaren kontra zerbait egin nahi badugu benetan, arazoaren erroei begiratu behar diegu, eta zerikusi handia dute mugekin, jendeak migratzeko dituen oztupoekin, pobreziaarekin, bizi hobe bat bilatzearekin... Baina batzuek konponbide azka-

rrak nahi dituzte, uste dute lege bat onartuta konponduko dela kontua, baina ez, gizartearen egitura osoaz ari gara eta.

Zeelanda Berriko kasura itzuli nahi nuke amaitu aurretik. Legeak 2023ko ekainean beteko ditu hogeit urte, eta balantzea egin zenezan nahi nuke. Zer ekarri du onetik?

Ba, laburbilduz, esango nuke onura nagusiak eskubide zibilen, segurtasunaren eta justiziaren sarbidearen arloei dagozkiela. Onura nagusietako bat hau da: jendeak eskubideak dituela bere laneko testuinguruan. Sexu-langile batek eskubidea du bezero bat ez hartzeko edozein unetan edozein arrazoirengatik, hori legean bilduta dago. Halaber, sexu-langileen onespenez etengabeko prozesu bat da: ez da bezeroak ordaintzen duela, eta ondoren

Froga mordo bat daude erakusten dutenak politika abolizionistak kaltea eragiten diela sexu-langileei, ezkutuan ibili behar dutelako, atxilotuak izatearen beldurrez"

edozer gauza egin dezakeela. Bestalde, lanerako malgutasuna dute, eta hori abantaila handia da soilik legezapena eta ez despenalizazioa ezarri duten lekuekin alderatuta.

Zergatik?

Alemanian, adibidez, legezapena daugate, eta sexu-langileek erregistratu egin behar dute. Zeelanda Berrian sexu-langileek askoz askatasun handiagoarekin lan egin dezakete, langile independenteek bezala. Nahi izanez gero burdel batean aritu daitezke; batzuek nahiago dute, ez dutelako betekizun administratiboez arduratu nahi. Orobat lan egin dezakete modu independentean, edo taldean, apartamentu batean adibidez, edo kalean. Askatasun handia dute lanean, eta uste dut hori oso garrantzitsua dela, langileek berekin segurtasuna kudeatu dezaketelako, eta ez daudelako behartuta agian eroso sentitzen ez diren egoeretan lan egin behar izatera.

Justizia eta segurtasuna ere aipatu dituzu.

Bai, despenalizazioak eskaintzen duen irekitasunari eta gardentasunari esker, el-karrizketa benetan irekiak izan ditzakete bezeroekin, eskaintzen diren zerbitzuak argi eta garbi azaldu, halako kode-hizkuntza batean aritu beharrean, zeinetan askoz zailagoa baita ikustea ea bezero horrek, adibidez, mugak behartu nahi izango dituen ala ez.

Eta justiziarako sarbidea, noski. Zerbait gertatzen baldin bazaizu, edo arazoren bat baldin badaukazu lanean, hainbat instantziatara jo dezakezu.

Eta hobetu beharreko alderdiak?

Tira, lehen aipatu dugun 19. atala, dudarik gabe, sekulako arazoa da. Zeelanda Berriko sexu-langile gehienek bertako hiritartasuna dute, baina migratzaile batzuek ere egiten dute sexu-lana, eta askotan arazorik izaten ez bada ere, batzuetan gauzak gertatzen dira, eta langileek ezin dute ezer egin horren aurrean. Beraz, hori aldatu

behar da, eta beste herrialde batzuek despenalizazioaren bidea hartzen badute, ez lukete atal hori errepikatu behar.

Besterik?

Estigma soziala eta diskriminazioa. Horrek asko mugitzen nau. Sexu-lana despenalizatu bada ere, sexu-langileak sexu-langile izateagatik diskriminatzea ez da legez kontrakoa. Etxebizitzaren kontua adibide ona da. Sexu-langileek gezurretan aritu behar izaten dute bizitzeko eta lan egiteko leku baten bila dabiltzanean, jendeak erreiritziak dituelako sexu-langileen izaeraz edo lanaz. Beraz, uste dut lagungarria izango litzatekeela diskriminazioaren aurkako xedapenak ere txertatzea legean.

Ea, ondotxo dakit legean biltzeak ez duela diskriminazioa eragozten: genero-diskriminazioaren aurkako legeak badiugu, eta diskriminazio hori gertatu egiten da hala ere. Baina uste dut babes bat gehiago izango litzatekeela. Australiako Viktoriako eskualdean berriki despenalizatu dute sexu-lana, hainbat urtez legeztatuta egon ostean, eta diskriminazioaren aurkako neurriak ere hartu dituzte. Ikusi behar da ea zer neurritan den erabilgarria, baina uste dut Zeelanda Berrian badugula halakoen premia. ●

Urtarrilekoa, kalean!

EUSKARA IKASLEA ZARA? IRAKASLEA?

- EUSKARAZ IRAKURTZEKO OHITURARIK EZ DUTENENTZAT
- BALIAGARRIA EUSKARA IRAKASLEENTZAT
- 10 ZENBAKI URTEAN

Egin harpidetza aizu.eus atarian. Harpidetza digitala, paperezkoa edo digitala+paperezkoa.

Haurrak, furgoa edo masterra

DAVID BOU
DIRECTA-KO
KAZETARIA

Denbora luzea daramat kontatuko dizuedanari bueltak ematen, baina orain arte ez naiz ausartu paper gainean jartzera. Batik bat nire beldurra da euren buruak aipatutzat joko dituzten pertsonak moskeatzea eta pentsatzea ergela edo bekaiztia naizela. Ez dudanez uste horrelako ezer egia denik, eta oinarritzat hartzen dudanez egoera jakin batzuen karikaturizazioak eta satira puntu batek kritika zorrotza atseginago eta digeritzeko errazago egin dezakeela, hor doa nire hausnarketa.

Titularreko hirukoa ez da kasualitatea, hiru elementuk osatzen dute, eta uste dut elementu horiek definitzen dutela neurea ere baden belaunaldi baten bizi-unea. 30 urte gaingiduta, etorkizuneko espektatiba konplikatuekin emozio-, klima- eta ekonomia-mailan, presa sartu zaigu arazo kolektiboei irtenbide indibidualak bilatzeko. Oso pertsona gutxi geratzen dira nire inguruan hiru aukera hauetako bat hautatu ez dutenak: haurrak, furgoa edo masterra.

Lehenaren kasuan, profila da lan eta ekonomia egoera egonkorragoa duen jendearena eta ibilbide jakin bateko bikote harremana duenarena. Egiazki, haurrak izateak errutina asko aldatzen ditu pertsonen bizitzetan, baina topatu dudak joera orokorra ez da, zehazki, hazkuntza sozializatzearena, gehienok ezagutu dugun familia tradizionalaren

Agian mundua jan
nahi genuen eta
mukiak jaten amaituko
dugu, amestu
ez ditugun bizitzak
onartzen

eredutik harago. Kontrara, familia-nukleo berriak arreta guztia xurgatzen du, eta bigarren planoan geratzen dira –eskuzabalak izanda– ordura arte gurasoek lagun izan dituzten loturak.

Bigarren elementuak kontraesan bat zirriborratzen du, ustez gorrotatu dugun gizarte-eredu kapitalistarekin. Kanpe-rizatutako furgoneta bat erostea, erre-gaia gastatzeko eta gure egunerokotasun estresatu eta produktibistatik urrun dauden leku guztietara iristeko. Hau da, esperientziak eta lekuak kontsumitzeko eredua bat, itxura *ecofriendly* eta jasangarria duena, ustez publiko guztien eskura dagoena, baina izatez kontzientzia baretzeko marketin hutsa dena. Profil honen protagonistak dira haurrak hazteko fase goiztiarrean dauden bikoteak, edo, hala-korik ezean, maitasun erromantikoare-

kin desengainatuta dauden pertsonak, eta nahiz eta lehenago edo geroago berriro saiatuko diren, orain ihes egiteko balbula bat behar dutenak.

Azkenik, unibertsitate-masterraren aukera ona geratuko litzaiguke, norae-zean dabiltzan ezkongabeentzat gordea normalean. Ez da edozein master, irakasleena baizik. Noski, gehienek edozein unibertsitate pribatutan 6.000 euro baino gehiago ordaintzea erabakitzen dute, ez dirua soberan dutelako, ezpada fakultateko tabernan ordu gehiegi eman ditugulako eta karrerako batez besteko nota ez delako nahikoa publikoan eskaintzen diren plazetarako. Hamalau paga, hilean bi mila eurotxo eta bi hilabeteko oporrak. Bokazio pedagogikorik ez baduzu, agerraraziko duzu, ukatu zaigun egonkortasun desiraturako bidean.

Eta, jakina, panorama horrekin, jada ezagutzen ditut guraso bananduak, bigarren eskuko furgonetak desguazera bidean, eta gain hartutako irakasleak curriculumak berregiten. Eta nik ezin dut saihestu, umetan esaten zidaten esaldi honek durundi egin ohi dit buruan: “Pasatuko zaizu errebelia nagusi zarenen”. Agian mundua jan nahi genuen eta mukiak jaten amaituko dugu, amestu ez ditugun bizitzak onartzen. Egia esan, une honetan, dirudienek konformatu behar garen hiru bide horietatik soilik bakarra baztertu dut nik. ●

Neurotikoak gara, sentitzen dut

ANE ABLANEDO LARRION
IRAKASLEA

ANTTON OLARIAGA

Iragan udan, *neurosiaren prebentzioari* buruzko ikastaroa eskaini nuen Hik Hasiko topaketa pedagogikoen baitan. Jende askok eman zuen izena, izenburua erakargarria egingo zitzaielako, seguruena, zuzenean ematen baitzuen aditzera buruko osasuna (edo osasun eza) ez dela zorizko kontu bat, aldez aurretik ikusi daitekeen zerbait baizik, eta hain zuzen ere horrexegatik, hasieratik beretik zaindu beharrekoa.

Neurosia prebenitu daiteke, bai. Ongi detektatuta daude gizakion sufrimendu psikologikoaren arrazoiak, eta, horiek daukaten dimentsio sozial, politiko, eta ekonomiko erabakigarri horretatik haratago, badago gure konfigurazio psikologikoarekin zerikusia duen jatorri bat ere, zeinak zuzenean garamatza, ezinbestean, haurtzarora zaintzeko orain eta hemen dugun modua auzitan jarri eta aldaketa sakonak egitera.

Dena den, neurosia zeri esaten diogun, hori da kontua. Zeren eta bai, buruko trastornoekin lotuta ulertu ohi dugun kontzeptua da, klinika eta diagnostiko psikologikoaren esparruan erabilitako terminoa delako, patologia mota bat isladatzeko eta izendatzeko sortua. Horraino, ados. Baina, zer kontsideratzen dugu patologiko, edo neurotiko?

Sintomatologiari ematen diogu, pato-

logia eta osasunaren artean ezberdintasuna egiteko funtzioa. Horrela, sintoma batek zerbait ongi ez dagoela adierazten baldin badu, patologia maila bat dagoela, alegia, sintomarik ez egotea dena ongi egotearen gisan ulertu behar dela uste izaten dugu; osasuna sintomarik eza hutsarekin identifikatzen dugu. Baina, gauza bera ote dira benetan?

Buruko osasuna normalitate baten barruan jokatzearekin eta bizitzearekin identifikatzen dugu, gizarteari egokitze-ko pertsona batek duen gaitasun hutsaren arabera neurtuta. Zabalagoa beharko luke kontzeptuak: geure buruarekin, gainerakoekin eta munduarekin modu asebetegarrian erlazionatzeko ahalmena. Baina buruko osasunarena, egia da, ideologiarekin eta politikarekin oso erlazionatua dagoen esparrua da, *tratatze*ko modukoa zer den erabakitze-ko, pertsonon jokabideak epaitu behar izaten dituztelako, sanoen eta patologikoen artean sailkapena eginez, ezinbestean.

Oro har, gizarte batean ongi funtzionatzen eta jokatzeko duen populazioa hartzen da normalizat, eta are sanotzat ere, baina normalitate hutsa ez da buruko osasunaren sinonimoa, ezta eromenetik kanpo egotearen adierazle ere. Jokabide normalaren adostasun tazitoak,

gizakiaren behar oinarritzko erantzuteko gai ez den gizarte eta bizimodu bat sostengatu dezake, eta gurean hala gertatzen dela uste dut.

Etengabe beharko genuke errebisatu zer kontsideratzen dugun sano eta zentzuzko, normala eta ohikoa izate hutsagatik. Izan ere, patologia asko ezkutatu daiteke normalitate-etiketaren azpian, eta oso funtzionamendu patologikoak kontsideratu, modu horretan, sano. Normalitateak ez du ezer bermatzen, ez bada gizarte eta bizimodu konkretu baten funtzionamendua eta kontrola.

Gure gizartea eta bizimodua hain da disfuntzionala, hain dago gizakien behar eta erritmoaren arabera antolatua egotetik urrun, non ez den bakarrik gure gizartearen funtzionamendu normala neurotiko gisa kalifikatu beharra dagoela, baizik eta geuk ere garatu behar izaten dugula neurosi maila bat, gizartean integratuko bagara, bizimodu patologikoa onartuko badugu.

Horregatik gara denak neurotiko. Heziketaren bitartez arrakastarako balioak direla esan zaizkigun izakera-ezaugarri horiek guztiak kontsideratuko liratekeelako patologiko gizarte minimoki sano batean. Gizarte (eta eskola) arrakastarako, neurosiaren prezioa ordaindu behar da. ●

JOSE IGNAZIO
ANSORENA
TXISTULARIA

Iruñatarra eta Osakidetza

Osakidetza osagabe dago, osatuko al du inork? Osatzen duen osatzailea osagile ona izango.

Zalantzan nago Osasunbideara pasatzea komeni ote zaidan. Errola Beran emanda, agian osasun arretan gora joango naiz. Administrazio antolaketaren gorabeherak. Iparraldean osagile hitzari *zikratzaile* esanahia ematen diote. Zentzu horretan, Gotzone Sagardui aukera ona izan da. Aukeratzailleak argitu beharko digu horixe nahi zuen, agian Euskal Herriko batasunerantz jotzearen, edo benetako sendagile izatea.

Alor askotan berdintsu, hedabideak jendartera hain azkar iristen direnetik. Deskuiduan asmo makurra agertzen dute agintariek, lagina hartzeko, eta erantzunaren zain geratzen. Arrapostu handirik ez? Euren bide okerrari jarraituko diote. Trumoiak jotzen badu, disimulua: gaizki ulertua izan da, asmoa ez zen inondik ere horrelakoa... Eta, arazoak muturrera joanez gero, mezularia urkatu egingo dute, garai hobeen zain berriro bide berari ekiteko.

Osakidetzaaren arazoak handiak dira, noski. Denok gero eta zaharragoak, gaixotasun larri gehiago, denok heldu nahi bizitzari... Baina garesti gertatzen omen da.

Basurde alprojak bai garesti. Prentsak dio ugaltzen ari direla mendietan

eta hiriburuetara jaisten direla. Berrikuntza soilik lau hankakoei dagokie. Bikoak gure ekonomiaren zutabe direla sinetsarazi nahi digute. Egungo mendealdeko egitura juridikoak horrela daude antolatuta: lotsarik eta eskrupulurik gabekoak dirutzak bil ditzan. Ba al da bidean hilotzik utzi gabeko fortunarik? Ez ahaztu: basurde haragiari, otso hagina.

2023. urtea hasi berria dugu. Zapuztuko al dugu beste guztiak bezalaxe? Orekarako, hona alegoria pozgarria.

Aurtengo sanferminetan ehun urte beteko dira Zelestino Pozueta olaztiarraren *Iruñatarra* biribilketa estreinakoz jo zenetik. Egun, Espainia osoan eta estatuaren mugetatik kanpo ere ezaguna. Musikaren abiadan guztiek makurtu behar dute, bestela buruan kankatekoa hartzeko arriskua dago eta, bat-batean, musika saltarintxo hasi eta denek pozarren kalejirari ekiten diote. Txistueta-rako sortu zuen Zelestino lagunak eta pixkana talde instrumental guztietara zabaltu da: txarangak, gaita taldeak, trikitixak... Izenak ere mordoska bildu ditu: *La sequía*, *La escoba*... Fundamentua: *Iruñatarra* bataiatu zuen egileak. Eta parentesi artean: "*El pamplonica*". Osasunbidearen himnorako egokia. Osasun bidean dantzan beti hobe. ●

Galtzea

CASTILLO SUÁREZ
IDAZLEA

Duela urte batzuk Pablo Antoñana ezagutzeko aukera izan nuen. Pablo eta Elvira Sainz, noski. Elvira kexu zen senarra oso desordenatua zelako eta ez zuelako ordutegirik. Desesperazioz eta maitasunez esaten zuen, tamaina berekoak biak. Elkarrizketan geundela galdetu nion ea Interneten ibiltzen ote zen. Ezetz, esan zidan, irmoki. Egiten ari zenaren arrastoa galtzeko beldurrez ez zuela Internetetik nabigatzen. Nik, ordea, maite dut sarreratzeari inolako helburu eta xederik gabe. Horrela iritsi naiz Bernardo Atxa-

gari egindako elkarrizketa batera, konstatzen duena zergatik hasi zen poesia idazten, latinezko mezek sorrarazten zioten lilurari esker, dena ez baitzuen ulertzen baina ederra zen entzundakoa. Elkarrizketa horrek Angel Erroren beste batera eraman nau, eta esaldi bat kopiatu dut *Bazka* deitu dudana eta denetatik jasotzen duen dokumentuan: "*Ezin ditut metafora ulertezin gehiegi jarri bata bestearen segidan, argitasuna behar dut: eguneroko hori pixka bat limatu eta dirdirarazi, ahal den neurrian*". ●

Zenbakiak

MATI ITURRALDE
MEDIKUA

2023ko atarian, 2022ko zenbakiek protagonismo berezi bat hartzen dute; izan ere, urte aldaketarekin batera, beti saiatzen gara kontagailua zeroan jartzen. Errealitate likidoen aroan, zenbakiek ere gure aditasunetik desagertzen dira —askotan izugarrizko abiaduraz—, eta eraldatu ere eraldatzen dira. Segur aski, saiakera huts batez, gogoan gorde ditudan zenbakiak zuekin konpartitu nahi nituzke. Zoritxarrez, ahanzturaren aurkako borrokan, somatzen dut beti orainak irabazten duela.

Orain dela egun batzuk, Auzitegi Gorenak 23 pertsonaren hilketari buruzko ikerketa bertan behera utzi du, eta ondorioz, ez da epaiketarik izango. Baina, agian, hori ez zen hildakoen benetako kopurua, eta egiazki, lotsaren mugan, gutxienez, 72 pertsona erail zituzten Melillako hesian. Han geratu ziren izenik gabeko iheslariak ez dute ezta zenbakien eskubiderik ere; are gutxiago, justizia.

Azaroan, Espainiako Gorteetan Espainiako Erresumaren aurrekontuak onartu zituzten 187 botorekin. Edozein

Guardia Zibilaren
zuzendariaren arabera,
diru horrekin historiako
agente kopururik
handiena izango dute:
82.692 guardia;
ez da kopuru makala

aurrekontutan, zenbakiak oso adierazgarriak dira, baina gastu batzuk ezkurturik geratzen dira batzuetan. Esaterako, ozta-ozta atzeman daiteke zenbat diru jasoko duten armadak, Poliziak eta Guardia Zibilak datorren urtean.

Aurrekontuak onartu baino lehenxeago, NATOk buruzagiek agindu zioten Espainiari BPGren %2 gorde behar zela gerrarako. Espainiako Gobernuak, morroi txintxoek bezala, ehuneko hori gainditu du, eta azkenean BPGren %2,7

gastatuko du datorren urtean estatua- ren indarrak elikatzeko. Beraz, Defentsa Ministerioaren harrapakina %26 handituko da, eta Espainian egunero 75,5 milioi euro gastatuko dituzte armetan eta indar armatuetan.

Margarita Roblesen esanetan: “Defentsan inbertitzea bakean inbertitzea da”. Eta horrelako argudioekin, Madrilgo Kongresuko Hego Euskal Herriko 20 diputatuk aurrekontuen aldeko botoa eman zuten. Hain zuzen ere, EAJ, EH Bildu, PSE eta UPko diputatuak. Ondorengo egunetan, Guardia Zibilaren zuzendariaren adierazpenen arabera, diru horrekin historiako agente kopururik handiena izango du institutu armatuak: 82.692 guardia; ez da kopuru makala.

B. Brecht-ek berriro asmatzen du: “Hiltzeko modu asko daude. Labana bat sar diezazukete sabelean, ogia ken diezazukete, edo gaixotasun bat sendatu gabe utzi, etxebizitza kaskar batean sar zaitzakete, suizidiora bultza zaitzakete. Hil arte torturatu zaitzakete lanaren bidez, zu gerrara eraman, e.a. Gauza horietako gutxi daude debekatuta gure estatuan”. ●

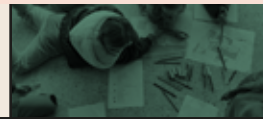
HIRITIK

AT

Lurraldegintzarako
koordinatu
berriak

BDSkoop, IRUN | Wikitoki, BILBO
622609129 | hiritik-at@hiritik-at.eus
www.hiritik-at.eus

HIRIGINTZA
TOKIKO GARAPENA
AHOLKULARITZA
ESTRATEGIKOA

ATXEGA JAUREGIA

JATETXEA

AITZEZARRA KALEA 1 USURBIL, GIPUZKOA
943 37 11 50 • www.atxegajauregia.com

Herri zaintzailea helburu

Usurbilgo zaintza sektoreak biltzen dituen langile, aditu eta erabiltzaileek, Udalaren eskutik, bi urte daramatzate zaintza eredua deseraiki eta eraikitzen. Hausnarketa fasean aritu ziren lehenik, eta bide-orriak prestatzen aritu dira ondoren, bost ardatzen gainean: zaintza zerbitzuak, gizarte zerbitzuak, zaintzaile afektiboak, pertsona erabiltzaileak eta ehun komunitarioa.

 LIDE IRAOLA **DANI BLANCO**

Bi urtetan ondutako bidea herritarrekin partekatzeko Zaintza Azoka egin dute Usurbilen, 2022ko azaroan. “Herrian denak oso ondo eramaten gara, baina ez dakigu laguntza eskatzen. Etxeetako ateak itxi zirenetik laguntza eskatzea kosta egiten da”, aipatu du batek. “Lotsa eta batez ere errua sentitzen dugu gizarte zerbitzuetara jotzen badugu. Porrot moduan bizi dugu”, beste batek. Eztabaida isilpekoe-nak ahoratu dituzte usurbildarrek azken bi urteotan, Usurbilgo Zaintza Ekosistema bat eratzea helburu. Galderak izan dituzte bidelagun, herri zaintzailea izateko ikasketa amaigabea: Nola zaindu nahi dugu? Nola zainduak izan nahi dugu? Zer egin dezakete horretarako erakundeek, komunitateak eta zaintza sektoreak?

Usurbilgo Udalak, Matia Institutua-rekin elkarlanean, 2021ean prozesu aktiboa martxan jarri zuen galdera horiek eztabaidatzeko, zaintzarekin lotuta dau-

den hainbat sektoretako ordezkariekin. Hausnarketaren ostean, sektore bakoitza bere eginkizunak zehazteko bide-orriak egiten ari da. Talde operatiboak honakoak dira: gizarte zerbitzuak, zaintza zerbitzuak, zaintzaile afektiboak, ehun komunitarioa, pertsona erabiltzaileak, talde estrategikoa eta talde eragilea.

Pertsona ardatz duen zaintza-arreta eman nahi du Usurbilek. Pertsona erdigungean jartzeak esan nahi du zaintza sistema pertsonen interesetara egokitzea, eta ez alderantziz: “Oro har, pertsona erabiltzailea menpeko bihurtzen da laguntza jasotzen duenean, eta badirudi ez duela bizi proiekturik. Horrek ez luke hala izan behar, pertsona horiek oraindik euren proiektuak dituzte, zaletasunak, gustuak... eta ez lituzkete albo batera utzi behar”. Talde eragileek gogoetatu dute horren inguruan. Pertsonen beharretara egokitzeko bidean, etxea ikusten dute gako nagusi, erabiltzaileen gehiengo za-

bal batek etxean bizitzen jarraitu nahi duelako. Hortaz, etxez etxeko zerbitzua indartzea da aukera bat, edo horren antzeko proiektuak gauzatzea.

Idea horri tiraka, Matia Fundazioa Zaintzadun Etxebizitzak ari da eraikitzen Usurbilgo Kalezar auzoan. Adinekoen egoitza da, baina etxe baten eredua jarraituz, ezohiko baldintzak izango ditu: gelak indibidualak izango dira, intimitatea eta pribatutasuna mantentze aldera, eta baten batzuek bigarren ohea izango dute bisitentzat; normalean baino espazio handiagoa izango dute; eta “kortesiazko” sukalde batez gozatuko dute.

Egoitzak 127 pertsonari emango die etxea, Usurbilgoak zein bailarakoak; hala ere, bizitza komunitarioa egite aldera eta konfiantzatik abiatzeko, zazpi bizikidetzat unitatetan banatuko dira gelak. Langileak beti pertsona erabiltzaile berdinekin ariko dira lanean, adinekoek erreferentziazko zaintzaileak izan ditzaten.

Zaintza Azoka Beatriz Egizabal umoregilearen bakarriketarekin biribildu zuten.

Izaskun Maiz anaia zaintzeaz arduratzen da, eta bere testigantza partekatu zuen herritarrekin.

HERRI TXIKIAN, AUTONOMOAGO

Nonbaitetik hasi behar zen zaintza zer den definitzen: iraupen luzeko arreta berezia behar dutenei begira hasi da Usurbil zaintza ekosistema eraikitzen. Haien autonomian jarri nahi dute arreta, eta horretarako herri txikiek abantailak dituzte: “Nire anaia bakarrik joan ohi da kiroldegira, eta badakit inoiz arazorik izanez gero bertan daudenei lagunduko diotela. Agian noizbait etorriko da eskuineko zapata ezkerrean jarrita, baina moldatzen da”. Izaskun Maiz da mintzo dena, aniztasun funtzionala duen anaia Josetxo zaintzeaz arduratzen da eta bere testigantza eman du Zaintza Azokan. Ordura arteko hausnarketak herritarrekin partekatzeko eguna izan da Azoka, eta nabari da jakin-mina zegoela: 140 lagun hurbildu dira, Usurbilgoak zein beste herri batzuetakoak.

Mexikotik etorritako bi espezialista ere izan dira bertan: “Jakín, bi urte haue-tako lana eta Zaintza Azoka bera sekulako urratsa direla herri zaintzaile bat izateko bidean”. Irribarreak zabaldu dira une horretan, egindako lan guztiaren eskertza izan direlako mexikarren hitzak.

NORK OSATZEN DU KOMUNITATEA?

“Hausnarketa prozesua hasi zenean, lehen ideia izan zen erantzunak erakun-

Gehiengo zabal batek etxean bizitzen jarraitu nahi du. Etxez etxeko zaintza zerbitzua indartzea da aukera bat, edo horren antzeko proiektuak gauzatzea

de publikoetatik etorri behar zirela, baina segituan eman genion buelta: ezinbestekoak dira baliabide publikoak, baina gure herrian zaintza hori baino gehiago izatea nahi dugu: norbanakoei eta komunitateak elkar zainduko duten herri bat”, azaldu dute prozesuan parte hartu duten Maider Makazaga eta Elena Rikondok.

Nork osatzen du Usurbilgo ehun komunitarioa? “Denek”, izan zen lehen erantzuna. Gehiago xehatzen, ordea, ikusi zuten herriko elkarte eta eragileek bazutela estaldura handia, eta eginkizuna izan

zezaketela zaintza ekosisteman. Halaber, arreta jarri nahi dute merkataritza, ostalaritza eta farmaziak ekosistemaren parte izan daitezen, egunerokoan mugitzen duten jende andanagatik. “Josetxok ez du inork laguntzea behar harategira edo tabernara badoa. Gustatzen zaio harremanak mantentzea herriko jendearekin, eta ni hori indartzen saiatzen naiz”, azaldu du Izaskun Maizek.

Bestalde, nola egin lotura komunitatearekin? Zaintza ekosistema bat eratzeko bi urtez egindako bilera eta ekimenetan, emakumeen parte-hartzea eta lidergoa nagusitu dira. Gizonek eta gazte jendeak ez dute kezka agertu, parte-hartzaileen iritziz “pribilegio posiziotik” jotzen dutelako: gaur gaurkoz, zaintza arduren %80,64 emakumeek betetzen dituzte. Ahaztu gabe lanposturik prekarionetan emakume migratzaileek egiten dutela lan.

Era berean, jakitun dira zaintza sistema ezin izango dela eraldatu boluntario talde baten lanarekin eta asmo onekin soilik. Baliabideak eta dirulaguntzak ezinbestekoak dira, eta horiek erakunde publikoetatik bideratu behar dira. “Al-daketarako gogoak daudenean aurrekontuak bilatzen dira”, diote. Agurtzane Solaberrieta alkatearen hitzetan, “udalak 70eko hamarkadan sortu ziren, eta

Usurbilgo alkate Agurtzane Solabarrietak Azokan parte hartu zuen, Udalaren ordezkari gisa.

ordutik ez dute aldaketarik izan. Gaur egun gizarteak behar berriak ditu: gero eta zaharragoa da, kulturalki aurrerapausoak eman ditu, eta abar luze bat. Nola emango du erantzun egoki bat duela berrogeita hamar urte diseinatutako era-kunde batek?”.

GAZTE ETA ZAHARRENTZAT, TXIRIKORDA

Udalak proiektu “berritzaile” bat aurkeztu dio herriari: Txirikorda belaunaldi arteko etxebizitzak. Etxetik kanpo bizitzera joan nahi duten gazteei eta komunitatean bizitzera animatzen diren adinekoei zuzenduta dago etxebizitza. Oraindik bukatuta ez dagoen arren, prozesurik luzeena eginda dago eta aurrean bertan martxan izango da, printzipioz. Datorren irailean lehenengo hamasei lagunek izango dute bizitoki Txirikorda. Udalaren asmoa bizilagunen erdia gazteak izatea da eta beste erdia adinekoak. Lehenengoak 18 urtetik 30 urtera bitartekoak, zozketa bidez egokituko direnak. Beste erdiaarentzat baldintza da 65 urtetik gora izatea, eta gizarte zerbitzuen balorazioak hartuko dituzte kontutan Txirikordan bizi ahal izateko.

Eraikinak funtzio komunitarioa du, eta beraz, norbere gela den espazio pribatuaz gain, bizilagunen artean parte-

Ezinbestekoak dira baliabide publikoak, baina Usurbilen zaintza hori baino gehiago izatea nahi dute: norbanakoek eta komunitateak elkar zainduko duten herri bat

katzeko espazioak izango ditu, hala nola sukaldea, jangela eta egongela. Balkoi eta terraza guztiak ere komunitarioak izango dira. Gainera, antolatzaileek azaldu dute Txirikorda herri proiektu bat izatea nahi dutela, eta bermatuko duela herritarren elkargune bat. Zenbait txoko publikoak izango dira, usurbildarrentzako irekiak.

Herritar gazteengan interesa piztu du Txirikordak, eta oraindik lau horma zuri diren tokian hasi dira etxe proiektuak baten batzuen iruditerian: “Badakit nola apainduko dudan”, esan du gazte

batek, eraikinera antolatu den bisitan. “Adinekoein bizitzea interesgarria izan daiteke, pentsatzen baitut hona etorriko direnak elkarbizitzarako prest egongo direla”, dio beste batek. Ikuspegi ekonomikoari ere heldu diote: batzuentzat sekulako pagotxa da -90 euro dira hila-betea-, beste batzuentzat gehiegi, lanik egin ezean behintzat. Hala ere, hasi dira jada buruari bueltaka. Txirikordako ego-naldiak bost urteko epea du, eta orduan berriztatuko dira plazak, nahi duenak lehenago utzi badezake ere.

TABUAK ETA LOTSAK

Usurbil erdibidean dago irudikatutako zaintza eredu idealetik. Gizarte zerbitzuetako langileek aitortu dute herritar gehienak ezagutzen dituztela, eta gertuko tratua dutela haiekin. Baina oraindik mugak aurkitzen dituzte. “Tabuak daude, lotsak, erruaren sentimendua. Gizarte zerbitzuetara jotzen dugu beste erremediorik ez dagoenean, ahultasunaren keinutzat hartzen dugu”. Erruak beste behin ere bidea astun egiten du, emakumeengan gehienbat, senideak zaintzeko kanpora jotzen dugunean gure porrot moduan hartzen dugulako. Usurbilek Zaintza Ekosistema osatzeko hasi duen bideak “aldaketa kulturala” ere badu hel-muga.

Datorren irailean lehenengo hamasei lagunek izango dute bizitoki Txirikorda, belaunaldi arteko etxebizitzak. Udalaren asmoa da bizilagunen erdia gazteak izatea eta beste erdia adinekoak.

Zaintza beharraren alarma larrialdi egoeretan soilik pizteak eragiten du, aldi berean, gizarte zerbitzuek lantzen dituzten kasuak gogorak izatea eta arreta asko eskatzea. Prebentziotik hasi beharrean, menpekotasun egoerekin egiten dute topo langileek, eta horrek ez du lekurik uzten herritar guztiengana iristeko.

Pertsona ardatz jarri behar da, baina pertsona ezinbestean inguruari lotuta dago; zaintza behar duenaren nahiak daude, familiarenak, profesionalen irizpideak... Nola jokatu? “Lehenengo, galdetu beti. Besteen izenean erabakiak hartzeak arriskua baitakar: zein posiziotik hartzen ari gara erabakiak? Adinkeria egon ohi da atzean, zaharrei hitza kentzen diegu, erabakitzeke gai ez direlakoan”. Ez baita dena menpekotasun funtzionala. Autoestimua ahazten da askotan, adinekoek ere bizi proiektu bat badutela, eta sarri barrena asetzea falta zaiela. “Kexu zen emakume bat, laguntza eskaini ziotelako eta bera oraindik besteei laguntze-

Nola jokatu?
“Lehenengo,
galdetu beti. Besteen
izenean erabakiak
hartzeak arriskua
baitakar. Adinkeria egon
ohi da atzean,
zaharrei hitza
kentzen diegu,
erabakitzeke gai
ez direlakoan”

ko gai ikusten zelako”, jarri dute adibide. Bakardadea da adineko pertsona askok sentitzen dutena, espezialistek azaldu dutenez, eta hori ere bada zaintza ekosistemaren egitekoa.

Zaintza zerbitzuen erabiltzaileek uste dute “bazela garaia haiek entzuteko”. Erakusteko asko dute, eta oraindik ikasteko gogoz dabilta. Bakoitza bere erara. Batzuk gustura biltzen dira egoitzan bizilagunekin batera, beste batzuk erosoago sentitzen dira haietatik kanpo. Ez dago inoiz soberan galdetzea.

Usurbil hartzen ari den bidez oso eskertuta agertu dira erabiltzaileak, eta zaintza ekosistema osatzen laguntzeko gogoz: “Zaintzen dakien eta zaindu nahi duen norbait nahi dut alboan”, adierazi du batek. Sistemaren gabeziak euren gorputzetan pairatu arren, hitz baikorrekin inguratu dute zaintzaren ideia: maitasuna, laguntza, konpainia, arreta, hartu-eman, barreak, mimoak... Nonbaitetik hasi behar da zaintza deseraikitzen. ●

Suizidioaren inguruko uste okerrak

Zer egin norbaitek pentsamendu suizida adierazten duenean? galderari erantzun diote “Suizidioa: XXI. mendeko beste pandemia” jardunaldietan, eta horretarako, suizidioaz dauden hainbat mito gezurtatu dituzte lehenengo.

 MIKEL GARCIA IDIAKEZ

tsaso Rodriguez Domínguez eta Lorea Zulet Ruiz psikologoak aritu dira suizidioaren mitoez, EHUREn Psikologia fakultatean.

► **“Suizidioari buruz galdetzeak eta hitz egiteak horretara bultzatzen du”.** Beldur eta kezka hori dagoen arren, pentsamendu suizida duenarekin suizidioaz hitz egiteak horretara bultzatu baino, lasaitzen lagundu diezaioke. Ez du esan nahi pentsamendua desagerraraziko denik, baina pertsona horri hitz egiten uzteak eta entzuteak emozionalki baretu dezake. Ez da beldurrik izan behar gaia mahaigaineratu eta galdetzeko, galdetzea prebentzio lana egitea izan daitekeelako, sufrimenduaz hitz egiteari ateak ireki eta beste erreminta batzuk garatzeko.

► **“Suizidatu nahi duen pertsonak ez du esaten”.** Batzuetan bai eta batzuetan ez, ezin da orokortu. Esaten bada, serio hartu behar da. Esaten ez bada, seinaleak egon daitezke.

► **“Bere buruaz beste egiteko asmoa adierazten duen pertsonak benetan ez du burutuko”.** Egia da batzuk ez direla ekintzara pasatzen, baina beste asko bai. Kontuak kontu, inportantea da entzutea

eta ez epaitzea edo konfrontatzea, horrek ekar dezakeelako beste pertsona ixtea eta gugana gehiago ez jotzea.

► **“Suizidio saiakerak dituen pertsonak arreta jaso besterik ez du nahi”.** Jakina, suizidio saiakerarekin arreta eskatzen ari gara, baina hori ez da epaitzeko ezer edota ez zaio horregatik garrantzia kendu behar gertatzen ari denari: alderantziz, pertsona hori adierazten ari da laguntza behar duela, etsipen garrasi bat da.

► **“Arazo larriak dituztenak baino ez dira suizidatzen; haurrak eta nerabeak ez dira suizidatzen”.** Ez da egia, eta datuak hor daude: 15-29 urte arteko gazteen bigarren heriotza arrazoia da, eta autolesioak adibidez gero eta gehiago ari dira ugaritzen adin horietan. Suizidioa multifaktoriala da, ez du gauza bakar batek eragiten, eta larritasun mailaren arabera epaitzeak edota ikuspegi bakar horretatik begiratzeak bestearen sufrimendua gutxiestera eramane dezake. Gure gizartean ohikoa da besteak sentitzen duen mina gutxiestea, hainbesterako ez dela iriztea, eta kontu handiz ibili behar da halakoekin.

► **“Suizidioak herentziazko osagaiak ditu”.** Ez dago ebidentzia zientifi-

korik geneetan eramaten den zerbait denik. Inguruko baten suizidioaren aurrean dolu konplikatu bat eramateak bai eragin dezake sufrimendua, edota familian suizidioren bat gertatu bada, “ikasi” dezakegu hori dela arazoei aurre egiteko modu bat, errepikatu egin dezakegu, baina horrek ez du esan nahi joera genetiko bat denik.

► **“Ekintza koldarkeriarekin edo ausardiarekin lotzea”.** Kontuz heriotzei adjektiboak jartzearekin, berriro ere pertsona epaitzea dakarrelako. Jokabidea ezaugarri negatibo batekin lotzeak, gainera, pertsona isilaraztea baino ez du ekartzen.

► **“Gizonek ez dute hainbeste sufritzen”.** Ez da egia, eta gehiago dira beren buruaz beste egiten duten gizonak, emakumeak baino –nahiz eta emakumeen artean suizidio saiakera gehiago dagoen–. Emozionalki gehiago ixteko joera dute gizonek, kulturalki, eta esaten dutenerako sufrimendua handia izan ohi da.

► **“Suizidioari ezin zaio aurre hartu, inpultsibitate egiten delako”.** Kasu ugari ingurukoek diote ez zutela espero, bat-bateko zerbait izan dela, eta egia da beti ezin dela aurreikusi, beti ezin dela norbait “salbatu”, baina psikologo bezala zenbat eta testigantza gehiago ezagutu, ikusten dena da ekintza inpultsiboa baino gehiago sarri pentsamendua egon hor dagoela aurrez, adierazi ez arren.

► **“Suizidatzen den orok gaixotasun mentala du”.** Erlazioa egon badago suizidioaren eta buruko gaitzen artean, eta egia da buruko gaitza duenak maizago izan ditzakeela pentsamendu suizidak, baina ezin da orokortu. Dakiguna da pentsamendu suizida dela sufrimenduaren sintoma eta hortik irakurri dezakegu gertatzen ari dena, etiketak jartzen aritu beharrean, gaixotasun mentalen mundua oraindik oso desitxuratuta eta estigmatizatuta dagoelako. ●

Familia zaurgarriak eta pisuak bankuen esku: hori da okupazioaren errealitatea

Desinformazio mediatikoak eta propaganda politikoak alerta jo dute existitzen ez den arazo baten gainean: edonor sar daitekeela zu bizi zaren etxera eta okupatu. 180 aldiz posibleagoa zu etxegabetua izatea, zure etxe barruan norbaitekin topo egiteko baino.

DIEGO DELGADO / **ctxt** Erreportaje hau Ctxt-k argitaratu du eta CC by-sa lizentziari esker itzuli dugu.

Zortzi lege-proposamen, legez besteko zortzi proposizio eta bi mozio. Horiek dira okupazioaren fenomenoak legegintzaldi honetan Espainiako Diputatuen Kongresuan zifretan izan duen presentzia. Kasu guztietan, batean izan ezik –PSOE aurkeztutako legez besteko proposamen bat–, eskuina eta ultraeskuina izan dira protagonistak. Haien lerroetatik fenomeno horri buruzko dozenaka galdera ere aterata dira, esaterako PPko Teodoro García Egeak 2021eko urtarrilaren 29an egin zuen honakoa: kezkatzen al du bigarren presidenteordea okupa ez den beste espainiarren baten ongizateak?

Okupazioak jarduera parlamentarioan izan duen presentzia handi hori estatuko irrati eta telebista kate handietan ere nabarmen islatu da, eta Isabel Díaz Ayuso, Pablo Casado edo Santiago Abascal bezalako figura politikoen adierazpen etengabeek presentzia hori indartu dute. Antena 3 telebista katea horren erakusgarri da, *La Marea*-ren artikulu honek erakusten duen bezala:

aste bateko egun guztietan informazioa eskaini zioten okupazioaren gaiari, igandean izan ezik.

Horren guztiaren emaitza joan den urriko Ikerketa Soziologikoen Zentroaren (CIS) barometroan ikus daiteke: etxebizitzaren okupazioa Espainiako arazo nagusietako bat da, herritarren arabera. Galdera irekia denez, aipatze hutsak garrantzi nabarmena ematen dio, baina errealitatea da genero-indarkeria edo politikariekiko eta erakundeekiko konfiantzarik ezaren maila berean dagoela, eta inkestatuak %1ek jarri duela lehen 40 erantzunen artean.

Badirudi mugimendu okupak etxebizitza eskuratzea arriskuan jartzen duen ideia finkatuta dagoela, baina datuek ez dute justifikatzen alarma sozial horren nonahiko presentzia politiko eta mediatikoa. Alarma hori, ordea, oso onuragarria zaio segurtasunaren sektoreari, batez ere haren antitesia den etxegabeteen fenomenoarekin alderatuz gero.

Botere Judizialaren Kontseilu Nagusiaren arabera, 2021ean 41.359 familia

bota zituzten etxebizitzatik Espainian. Urte horretan, Espainiako Estatistika Institutuak (INE) guztira 230 bizilekuren bortxatze-delitu jaso zituen, eta hori da hedabideetatik ohikoan jasotzen den “okupazio” mota. Bestela esanda, 180 aldiz aukera gehiago daude norbera etxetik botatzeko, ogia erostera aterata eta itzuleran etxe barruan norbaitekin topo egiteko baino. Gainera, hedabideetan dena nahasten tematzen badira ere, bizilekuaren bortxatzea –bizi zaren etxean norbait sartzea– eta okupazioa oso jardura desberdinak dira.

Hastapenetik, okupa mugimenduari helburua “bankuek hutsik dituzten eraikinetan sartzea” izan da. Horietan sartzen ziren etxebizitza duin bat izateko oinarritzko eskubidea aldarrikatzeko, bereziki euren zaurgarritasunagatik etxea eskuratzea ukatzen zitzaizkien familiak buruan izanda. Hipotekak Eragindakoen Plataformako (PAH) Paco Morote bozeramaileak Ctxt-ko elkarrizketa honetan kontatzen duenez: “Gure ‘gizarte-ekintza’ deitzen genion”. Hortaz, okupen

La Gattonera etxearen okupazioa Madrilan.

TODO POR HACER

Okupazioaren aurkako legedi zorrotza eskatzen dute Espainiako eskuinak eta eskuin muturrak.

ekintzari ondoen egokitzen zaion delitu mota usurpazioarena da. Zigor Kodearen arabera, usurpazioa egiten da norbaitek baimenik gabe okupatzen duenean inoren "higiezin, etxebizitza edo eraikin bat, bizileku ez dena". Hau da, etengabe hutsik dauden etxeak. Ez ogia erostera joan den andre baten etxea, ezta klase ertaineko familia baten oporretako bigarren egoitza ere. Hori ez da okupazioa. Gainera, hori gertatuko baltz, kanporatzea berehalakoa litzateke. Egiazki, ageri-ageriko delitua litzatekeenez, "ez litzateke behar kanporatzerik ere, etxean sartu denaren atxiloketak etxebizitza momentuan berreskuratzea ekarriko lukeelako", argitu du Diego Alvarez magistratuak.

Jabeen ustezko babesgabetasunari dagokionez, benetako okupazio-kasu baten aurrean –gogora dezagun: termino hori erabiltzen den guztietan, hutsik dagoen higiezin baten usurpaziorik egingo zaio erreferentzia –, bai Paco Morotek bai Carlos Castillo Madrilgo Maizterren Sindikatuko abokatuak, *Ctxt*-ri adierazi diote legezko tresna nahiko daudela partikular batek ikus ez dezan bere jabetza inongo babesik gabe nola kentzen dioten. Bien iritzia epailetzako profesional askoren iritzia gehitu behar zaio, hala nola, Joaquim Bosch edo lehen aipatutako Diego Alvarez. Castillok azaltzen du kasu batzuetan okupazioa denboran zergatik luzatzen den, eta zergatik, azkenean, okupe bertan bizitzen geratzea ahalbidetzen zaien: "Etxebizitza okupatuak daude oraindik, auzitegiek, Europak eta gure Konstituzioak aginduta, usurpazio-kasu batean jokoan dauden interesak haztatu behar dituztelako: banku batek urteetan etxebizitza bat hutsik uzteko duen interesa, adingabeak dituen familia batek bere kideen bizitzak garatzeko etxe bat izateko duen interesaren aurka", abokatuak azaldu duenez. Eta, berriro ere, okupazioa denboran ez luzatzeko legezko tresnak daudela azpimarratzen du, baldin eta, jabe handi baten ordez, etxea bertan bizi den familia batena bada: "Albisteetan atera ohi diren kasu horietako batean –etxebizitza okupatzen dioten familia ahul baten kasuan– ez da ezer haztatu behar, eta etxean sartu direnak une horretantxe kalera doaz".

Beste korrante desinformatzaile batzuen arabera, koalizio-gobernuaren ustezko permisibitate honekin, konspiratzen ariko lirateke Espainia edozein pertsona zure etxean sartu eta kalean

Madrilen bezala, Bartzelonan ere okupazioaren aurkako dinamikak indar handia hartu du. Idealista guñeak horrela azpimarratu du etxe okupatu honen mezua.

utz zaitzakeen herrialde bihurtzeko. Hala ere, gobernuaren ekintza-ildo oso desberdina da, eta martxoaren 31ko 11/2020 Errege Dekretuan agerian geratu zen etxegabetzeen moratoria bat indarrean jarri zela Covid-19aren pandemiaren eragina murrizteko. Hartan, epaileei eskatzen zaie –baita larrialdi sanitario eta ekonomikoko egoera batean ere– okupatzen duenaren ezaugarriak zeintzuk diren kontuan hartzeko soilik etxejabe handien etxebizitzaren kasuetan; aitzitik, partikular baten etxea bada, erabiltzen ez bada ere, zuzenean dekretatu daiteke etxea utzi beharra.

Azken batean, datu ofizialek eta legegintzaren joerak agerian uzten dute, kasuen gehiengo handi batean, usurpazio-delituak ez diotela kalterik egiten inongo jabe txikiri.

EZ GAIZKILEAK, EZ BIZIZALEAK: ETXEBIZITZA DUINA IZATEKO ESKUBIDETIK KANPORATUTAKO FAMILIA ZAURGARRIAK

Argi utzi behar da okupazioa ez dela arazoa, sintoma baizik. Arazoa etxebizitza eskuratzeko baldintzetan dago. Esaldia behin baino gehiagotan errepikatzen da Paco Moroterekin telefonoz izandako elkarrizketan, eta badirudi nekatuta dagoela etengabe komunikabideen gezu-

Jabeei errentariak azkar eta bermerik gabe etxetik ateratzeko aukera emango dien legeria bat ezartzea da presio mediatikoaren helburua

rren aurka borrokatu beharraz.

Europar Batasuneko etxebizitza publikoen parke urrienetako bat du Espainiak. Kontinentean pisu sozialen batez bestekoa %9,3 den bitartean, estatuan kopurua %2,5eraino jaisten da. Zifra horiek herritarren bizitza errealean duten eragina ulertzeko baliagarria da La Caixa Fundazioaren txosten hau: 30 eta 34 urte bitarteko gazteen %68 baino ezin da emantzipatu Espainiako Estatuan; etxebizitza soziala ia %17an dagoen Frantzian, gazteen %96.

Gainera, okupazioaren kriminalizazio-kanpaina honi gorrotoa (aporofobia)

eranstean dion klase-joera ere bada: diru-sarrera gutxien duen kintileko familien ia %80k gehiegizko ahalegin ekonomikoa egin behar du alokairua ordaintzeko. Datua itzela da. Ahultasun ekonomikoko egoeran dauden hamar etxebizitzatik zortzik ezin diete egoitzagastuei aurre egin behar luketen lasaitasunarekin.

Higiezinaren sektoreak Espainian duen egoera larria azaldu ondoren, Bartzelona Gizarte Ekintzak egindako azterlan batek balio du okupazio mugimenduari buruzko estigma desmuntatzeko. Inkestatutako 626 etxebizitzarekin eta Katalunian zehar egindako 39 elkarrizketarekin, okupatzen duten pertsonen batez besteko ezaugarrien irudi garbia eskaintzen du ikerketak. Horietako gehienek (%75) diote beren okupazioa etxebizitza bat eskuratzetik ez izatearen edo etxegabetze bat jasan izanaren ondorio dela, eta inkestatuen %80k beste bizileku-aukera bat bilatu zuen okupatu aurretik. Horietatik, hamarretik seik etxebizitza sozial bat eskuratzeko eskatu zuten, baina ez zuten lortu. Espainiako etxebizitza publikoen parkea, ugarria izan barik ere Europako batez bestekoa oso antzekoa balitz, usurpazio horien oso proportzio handia ez litzateke gertatuko. Kasuen erdietan baino gehia-

gotan adingabeak dituzten familiak dira. Adin-segmentu handiena 36-45 urtekoa da eta horietatik %72 mendetasun-egoera duten pertsonen kargura daude.

Horrez gain, okupazioaren beldurra tresna xenofobo gisa erabiltzea ere gezurtatzen da: inkestaturen %73k espainiar pasaporte duela egiaztatzen du. Eta immigrazio irregularren mantra ere haizatu nahiko balitz, beste datu bat: paperik gabeko hamar migratzaitetik seik (erantzunen %3 baino ez dute osatzen) mendetasuna duten pertsonekin bizi dela dio. Hau da, kasu gehienetan, etxe bat izatea hil ala biziko kontua da.

Azkenik, eta balio du Paco Morotek eta Carlos Castillor aurreratu dutena baieztatzeko, Katalunian okupatutako bost etxebizitzatik lau baino gehiago (%82) jabe handienak dira -finantza-erakundeak, horien higiezin filialak, inbertsio-funtsak, Sareb bezalako erakundeak eta 1.250 m² baino gehiagoko azalera bizigarriaren titularrak diren pertsona juridikoak-. Okupazio horien artean, bankuen pisuak nabarmentzen dira, hamarretik zazpi.

Demostratua geratu da eragindako gizarte-alarma faltsua dela; etxe bat aurkitzeko etsita dauden familiak munstro

Okupazioaren beldurra
tresna xenofobo
gisa erabiltzea ere
gezurtatzen da:
inkestatuen %73k
espainiar pasaporte
duela egiaztatzen du

bihurtu nahi izan dituzte eta, beraz, zaila da hainbesteko tematze mediatiko eta politikoa ulertzea. Baina ez horren zaila Madrilgo Maizterren Sindikatuko abokatuak iradokitzen duen ikuspegitik aztertzen bada: eskuindarrentzat eta ultraeskuindarrentzat guztiz erabilgarria den "tresna ideologikoa" da, non oso ondo egokitzen diren haien etsai nagusiak, hala nola LGTBI kolektiboa, arrazializatutako pertsonak, klase baxuak eta mota guztietako aktibismoa.

ALARMEN BURBUILA

Borroka ideologikoa nahastu da, halaber, etxeko segurtasunaren sektoreak dituen interes ekonomikoekin, Espainia denean Europar Batasun osoan alarma gehien duen estatua eta munduko laugarrena. Negozio honek 2.000 milioi euro inguru mugiarazten ditu estatuan, eta 2021ean sektorea %12,3 hazi zen. Biolentzia erabiltzen duten talde neonaziak ere sortu dira eta etekina ateratzen ari dira gizartearen gai honekin ere in den izutik.

Eraso asko PSOEren gobernuaren aurkakoak dira bete-betean, baina ez mugitzeaz gain, gobernu-koalizioaren alderdi nagusiak hilabeteak daramatza Etxebizitzarako Eskubidearen aldeko Legeari boikota egiten. Unidas Podemosekin legegintzaldiaren hasieran lortutako akordioan sinatu zen neurri hori, eta Dunja Mijatovic Europako Kontseiluko Giza Eskubideen komisarioak etxebizitza eskubidearen egoeratik Espainiari egindako enegarren errietan, gobernuari exijitu dio lege hori onar dezan.

Horren ordez, PSOEren parlamentu-taldeak, gobernu-bazkideari alde aurretik kontsultarik egin gabe eta ultraeskuinaren diskurtsoari harrigarriki

Iragarki honetan azaltzen diren pertsonak ez dira errealak, ordenagailu batek sortu ditu ausaz.

Benetako pertsonak ordenagailu batean ezagutzeko zatoz **kaixomaitia.eus** atarira!

 kaixomaitia Euskaldunon harremanetarako webgunea

8.000 lagun dituzu zain

Madrilen Ciudadanosek okupazioaren aurka deitutako ekitaldiaren aurrean egindako protesta.

lotuz, Prozedura Kriminalaren Legearen erreforma erregistratu du, usurpazioetan ere kanporatze espres horiek ahalbidetzeko. Gainera, Carlos Castilloren arabera, “PSOEn proposamena astakeria juridikoa da, ez du ez hanka ez buru”.

Nació atariko artikulua batean, Roger Tudas Vilardell-ek azalpen bat bilatu zuen horren guztiaren inguruan, eta aztertu zuen ea errentatzaileen etekinak murrizteak legedi hori onartzen duten pertsonen zuzenean eragingo ote zien. Emaizte berez hitz egiten dute. Biztanleriaren %5,4k baino ez ditu alokairuko etxebizitzak, baina zifra hori %33,3ra igotzen da Ciudadanoseko diputatuaren artean, %30,8ra Voxen, %22,7ra PPn eta %17,5era PSOEn, eta horrek biztanleria orokorraren proportzioa hirukoizten du. Unidas Podemosek ere batez bestekoa gaitzen du, baina ez horren nabarmen: %9,1.

PUTRE FUNTSAK ETA MINISTRO SOZIALISTA OHIAK. ETENIK EZ DUEN PRESIOA

Deriba neoliberal horren guztia- ren atzean etxebizitzaren lobby-aren etengabeko presioa dago, Alokairuzko Etxebizitzaren Jabeen Elkarte (ASVAL) buru duena, funts putreen interesak ordezkatzen dituen, Blackstone kasu, eta Pedro Sánchezen alderdiarekin lotura sendoak dituen. Elkarte horren presidentea Joan Clos da, ministro ohi sozialista eta Bartzelonako alkate ohi. Figura hori kontuan hartuta, hobeto ulertzen dira Bartzelonako alkate Ada

Europar Batasuneko
etxebizitza publikoen
parke urrienetako
bat du Espainiak.
Kontinentean pisu
sozialen batez bestekoa
%9,3 den bitartean,
estatuan kopurua
%2,5eraino jaisten da

Colauren salaketak, esaten duenean “higiezinaren sektorea presionatzen ari dela” (eta hurbiltasun geografikoagatik eta etxebizitzaren aktibista izateagatik, kontuan hartu beharreko ahotsa da). Izan ere, *El Confidencial*-ek adierazi zuen Raquel Sánchez Garraio, Mugikortasun eta Hiri Agendako ministro aukeratzearekin, etxebizitzaren sektoreko erabakia hurbiltzen zitzaizkiola PSCri, eta horrek errazten duela, halaber, Closek inoiz baino aukera hobea izatea zuzentzen duen espekulatuaren lobbyaren aldeko erreformak lortzeko orduan.

AURREAN DUGUNA

Testuinguruak asko laguntzen duenean, eta zentro-ezkerraren ageriko lanki-

detzarekin, gerra kulturalak aurrera baino ezin du egin. Areago krisi ekonomikoak eta energetikoak biztanleriaren sektore handiak pobrezia bultzatzen dituztenean. Norabide horretan, helburu bihurtzen dira kriminalizazioaren mugak are gehiago zabaltzea eta iritzia publikoa jabe handien interesekin le- rrokatzen jarraitzea.

Carlos Castillok horretarako erabil- tzen ari diren estrategiaz ohartarazten du. “Azkenotako joera maizter-okupa- zioaz hitz egitea da, eta horrek ASVA- Lekin eta horrelako lobbyekin zerikusi handia du”. Hau da, okupa bat errenta ordaintzeari uzten dion maizter bate- kin parekatzea. Diskurtso horren hel- burua da igo den alokairua ordaindu ezin duten edo alokairua hainbat hila- betez ordaindu ezin duten prekarizatu- tako pertsonak okuparen figura erabat iraindu eta kriminalizatuarekin nahas- tea. Edo urrats bat gehiago ematea eta NBek eskatzen duenaren guztiz kon- trakoa sortzen saiatzea, hau da, jabeen errentariak azkar eta bermerik gabe etxetik ateratzeko aukera emango dien legeria bat ezartzea. “Hasten bagara ideia bat sortzen, hau da, maizter-oku- pa alokairua ordaintzeari uzten dizun pertsona dela eta berehala irtenarazi behar dela, bihar 500 euroko igoera eska diezaioket nire maizterrari eta, onartzen ez badu, jurisdikzioak kalera bidali eta etxebizitza berriro alokairuan jartzeko aukera emango dit edo, ziklo ekonomiko hobe baten zain, hutsik uz- tekoa”. ●

Euskarara gerturatzeko urrats txikiak Lekeition

Saltsa guztietan egon ohi dira eta Lekeitioko Ikastolak proposatutako erronkari ere ez diote iskin egin espeja-gartziatarrek. Alina Diadoma ukrainarrak prestutasun hori baliatu eta gogoz hartu du aste betez familia euskaldun batean bizitzeko erronka. Ikasleek eta familiek emandako erantzu ona ikusita, udaberrian berriro egingo dute antzeko ekimena.

 ALEJANDRA GOIKOETXEA TXOPI

Entsalada prest Espeja Gartzia familiaren etxean, gaurkoan baina, mahai inguruan bost lagunen orde, sei elkartu dira. Alina Diadoma da aste honetako gonbidatua. Astebetez luzatuko du egonaldia Lekeitioko Azkue Ikastolako familiaren etxean. Helburu bakarra: euskaraz bizitzeko urrats praktikoa gauzatzea.

Hirugarren eguna da gaur Diadomarentzat espeja-gartziatarren etxean. Lehenengo eguneko urduritasunak gailenduta lasaiago, eta gustura dago ukrainarra. Euskaratik hurbilago eta ausartago sentitzen dela azal-

du digu. Lotsak albo batera utzi eta etxeko txikiekin lehenengo berbak ere euskaraz egin ditu dagoeneko.

Afalorduan eguneko kontuak aipatu dituzte, bata multikiroletan igerilekuan izan dela, arraun entrenamenduko gora-beherak; besteak taldeko proiektua zail xamarra bilakatu zaiela, autoari errebisioa egin beharra, etxeko erosketen errepasoa... Txikienak ere gogotsu ari dira kontu kontari. Noizean behin gurasoen abisua jasotzen dute, "astiroago, Alinak ulertzeko moduan". Baina hitz bakar bat ere ez erdaraz. Mantsoago

Alina Diadoma, Igotz Espeja, Joxe Gartzia, Aratz Espeja, Ani Espeja eta Irati Espeja afalorduan.

batzuetan, mimikaz askotan edota adibideen zerrenda baliatuta beste batzuetan, lortzen dute hala edo nola Alina ere afalorduko elkarrizketan murgiltzea.

Ohikoa izan da atzerriko familietan egonaldiak egitea ingelesa, frantsesa edo alemaniera ikasteko. Euskal Herrian bertan, eremu ez hain euskaldunetako ikasleekin trukaketak ere egin ohi dira. Oraingoan baina, Lekeitioko Azkue Ikastolan *Euskara behar dut* kanpaina abiatu eta ikastolako familia erdaldunetako ikasleak familia euskaldunetan murgildu dira astebetez. Esperimentu eta erronka moduan landu du ikastolako Euskara Batzordeak aipatu kanpaina, ikastolan euskararen erabilera sustatu eta herriko erabileran nabaritutako den esperantzarekin.

Euskaraz ikasteko gogoak eraman du Alina Diadoma astebetez bere gelakidea den Irati Espejaren etxean egonaldia egitera. “Duela urte eta erdi etorri nintzen Ukrainatik Lekeitiora eta hasieran hizkuntza oso zaila iruditu zitzaidan, baina hemen bizitza egiteko beharrezkoa zait”, azaldu du. Gaur gaurkoz, hizkuntza ulertzen du, baina hitz egiteko gaitasuna falta zaio oraindik. “Oso gutxi falta zaio berbetan hasteko”, dio Joxe Gartziak, “etxean euskara hutsez ari gara eta arazorik barik elkar ulertzen dugu”.

Afalostean mahaia jaso eta mahai jolasetan aritzeko tarte hartu dute. Edozein aitzakia da ona mingaina astintzeko. Elkarbizitza erraza eta polita izan dela nabarmendu dute guztiek. “Alinak guztia erraztu digu eta hasiera-hasieratik etxeko zeregin guztietan parte hartu du, zentzu horretan familiako beste bat gehiago izan da”, kontatu digu Igotz Espejak. Ukraina eta Euskal Herria oso urruti egon ez arren kultura ezberdinak direla nabaritu dute. Diadomak ez du familiaren egunerokoan ezer aldatzerik nahi izan ordea, “16 urte dauzkat eta nahiko heldua naiz Iratiren familiako ohitura berrietara egokitzeko”, azaldu du.

EUSKARAREN BEHARRA

“Ikastolan, boleibolean, erosketak egitean... euskara behar dut Lekeition. Oinez noan bakoitzean euskara entzuten dut eta sarritan nire ezintasuna nabaritzen dut”, dio Diadomak. Prozesua neketsua eta malkartsua dela aitortu du, baina apurka-apurka ari dela. Etxean arreba txikiari ere lehenengo hitzak euskaraz egin dizkiola aitortu du eta amari ere egun on euskaraz esaten dio. “Iratiren etxean ere txikiekin erraza-

“Ikastolan,
boleibolean, erosketak
egitean... euskara
behar dut Lekeition.
Oinez noan bakoitzean
euskara entzuten dut eta
sarritan nire ezintasuna
nabaritzen dut”

Alina Diadoma

goa zait euskaraz aritzea, agian jakin badakidalako beraiekin komunikatzeko modu bakarra euskara dela”, gaineratu du. Egunotan burua lehertzeko zorian duen unerik ere izaten dela aipatu du, baina orokorrean gustura dagoela nabarmendu du.

Etxean nerabezaroan euskaraz ikasteko prozesua ondo ezagutzen du Gartziak. Berak ere sasoi beretsuan egin baitzuen euskaraz ikasteko hautua. “Interesa da hizkuntza bat ikasteko behar dena, pertsona batek benetako interesa badu, ikasiko du, arinago edo geroago, baina ikasiko du, eta Alinak interes hori badauka. Hau bizikletan ibiltzen ikas-

Ani Espeja, Joxe Gartzia, Irati Espeja eta Alina Diadoma ikastolatik etxerako bidean.

Alina Diadoma, Irati Espeja, Aratz Espeja eta Ani Espeja mahai jolasetan olgetan.

tea moduan da, hasieran kostatzen da, erortzen zara, baina egun batetik bestera ikasten da, eta azkenean bizikleta gainean eroso ibiltzea lortzen duzu”, dio Garciak. “Ziur nago hemendik urtebetera kalean Alinari euskaraz berba egingo diodala, eta Alinak euskaraz erantzungo didala”, gaineratu du.

Aste hau bukatuta, norberak hizkuntza menperatu eta erabiltzeko erraztasunak eskuratzearaz aparte, egitasmo honek ingurukoengan ere eragina daukala uste du Espejak. Pertsona batek hizkuntza ikasteko hautua egin badu ingurukoak ere aurrerantzean euskaraz gerturatuko zaizkio. Horren ondorioz, “lehen erraztasun gehiagorekin egingdako erdararako jauzia egitea gehiago kostatuko zaigu ingurukoei”. Ikastolako kanpainaren hasieratik euskara eusle izateko konpromisoa hartu zuten espeja-gartziatarren etxean, “eta espero dugu luzaroan konpromiso horri eustea”, dio Garciak. Irati Espeja Alinaren gelakideak ikasgelan nabaritu du aldaketa, “orain Alinarengana euskaraz hurbiltzen dira”, dio. Modu kontziente batean euskaraz ikasi nahi duenari euskara hurbiltzeko hautua egiten ari dira Azkue Ikastolako familiak eta ikasleak.

“Jendearengan interesa piztu du egitasmoak, erantzuna ona izaten ari da eta ikastolan bertan ere jarrera aldaketa sumatzen da, ezin da aukera hau pasatzen laga”

Irati Espeja

Esperientzia errepikatzeko gogotsu dago Alina. “Gustura etorriko nintzateke berriro Iratiren etxera”, dio irribarre artean. Familiakoak ere egitasmoan bete-betean murgildu dira hauspo horri tiraka, eta aste bukaerarako lagunen arteko afaritxoa ere antolatu dute elkarrean. Astebete oso gutxi da hizkuntza bat menperatzeko, baina Garciak uste du egonaldi honekin hizkuntza gaitasu-

nak eskuratzearaz gain, ikastolatik kanpo ere euskarak bizia duela ikusteko baliagarria izango zaiola. Egunerokotasunean euskarak bizitzeko balio duela ikusteko aukera izango dela alegia.

UDABERRIAN BERRIRO

Alinak egin moduan LH eta DBH-ko bost ikasleek parte hartu dute Azkuek abiatutako erronka berri honetan. Lehenengo esperimentu honetan Igotz, Joxe, Irati, Aratz eta Aniren moduan, beste lau eusle familia gehiagok hartu dute parte ikastolako Euskara Batzordeak sustatuko ekimenean. Horretaz gain, ikasgela guztietan euskararen inguruko lanketa egin dute, bakoitzak bere neurri eta eran, baina hizkuntza hizpide izan dute 3 urtetik aurrerako guztiek.

Ikasleek eta familiek izandako erantzuna ikusita, udaberrian beste ekinaldi bat egingo du ikastolak. Espejak jakinarazi du egitasmoa martxan jarri ostean asko izan direla beraingana galdezka gerturatutako gurasoak. “Jendearengan interesa piztu du egitasmoak, erantzuna ona izaten ari da eta ikastolan bertan ere jarrera aldaketa sumatzen da, ezin da aukera hau pasatzen laga”, gaineratu du. ●

JOXEMI ZUMALABE, 30 URTE HIL ZELA

42 urte besterik ez

 ITSASO ZUBIRIA ETXEBERRIA

Ezagutzen zaitudanaren sentsazioa dut, eta hainbeste gauza entzunagatik, batere ezagutzen ez zaitudanarena ere bai. Ondo ezagutzen zintuen jendez inguratuta bizi izan naitzelako izango da, Zeruko Argiatik ARGIA pasatzeko bidearen, Egunkaria Sortzenen eta *Euskaldunon Egunkaria*-ren sorreraren historia eta azpi historiak makina bat aldiz aditutakoa naizelako, akaso.

Ezagutzen zaitut argazkietan, Txindokiko puntan ez dakit askotan, baina Larraizko oroigarriaren bueltan hamaika aldiz ibilia izango naiz, umetako garaira naraman gizon bizardun haren marrazkiari jira eta buelta. Maddi eta Jon.

Hogeita hamar urte pasa dira 1993ko urtarrilaren 12tik. Hil zinenetik. Bakarririk? Dagoeneko? Luze eta motz, begiratzaren duten begien arabera. Euskarazko egunkaria arrakastaz kioskoetan utzita alde egin zenuen. Lanak eginda. Hori izan baitzen, Joxe Mari Ostolazarekin 1980. urtean kaputxinoei Zeruko Argia erosi eta ARGIA izatera pasa, talde be-

rria sortu eta aldizkaria indartsu martxan jarri zenutenaz geroztik buruan izan zenuen proiektua...

JOXEMI (1950-1993)

Elbira Zipitriaren ikasle izana, etxetik zerkarren euskara eta euskal kulturarekiko maitasuna. Bartzelonan arkitektura ikasketak hasi baina bukatu gabe bi urteren buruan itzuli zen, soldadutza egin eta Ordiziako Producciones Metálicas Gaztañagan delineatzaile lanetan aritzeko. Hiru bat urteren ondoren bueltatu zen Donostiara, etxera, Fotocomposiciones Egia tailerrean diseinu eta muntaketa lanak egiteko. Zeruko Argiarentzat lan batzuk egiten zituen enpresa honek eta ordurako ezagutzen zituen kideek egin zioten aldizkarian lanean hasteko proposamena. Hasieran diseinuan eta muntaketan, geroago arduratuko zen marrazkiez eta azalaz.

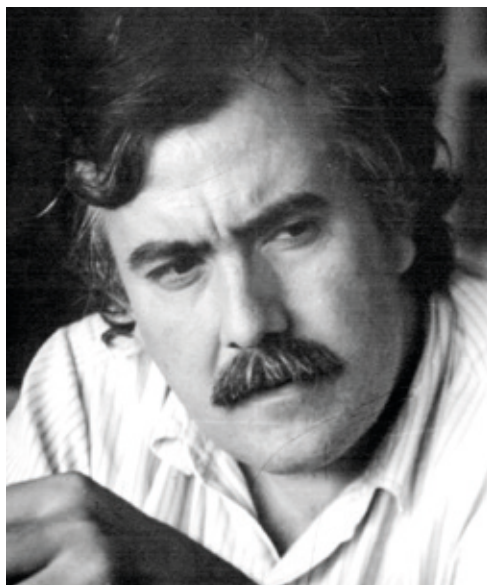
Zeruko Argia ixtear zela-eta egin zieten langileek fraideei proposamena, eta beste erosle bat bazegoen ere, lortu zuten, zortzi milioi pezetako zorretan sartuta, enpresa erostea. Okendoko kaputxi-

noen lokaletik Egia auzora lekualdatu zen talde gaztea.

1986an egin zuen Joxemik euskarazko egunkariaren lehen proposamena eta lantalde osoa jarri zuen buru-belarri proiektuan. Erakundeetatik ahaleginak egin baziren ere delako euskarazko egunkari horrek beste bide bat har zezan, ARGIAko gazteek lanean jarraitu zuten 1990eko abenduan *Euskaldunon Egunkaria* martxan jarri zen arte -tarteantolatu zuten Egunkaria Sortzen lantaldea, lortu zituzten akzio erosleak eta egin zituzten diru-bilketak, diseinatu zuten enpresa oso bat, administrazio kontseilua, kazetari taldea...-.

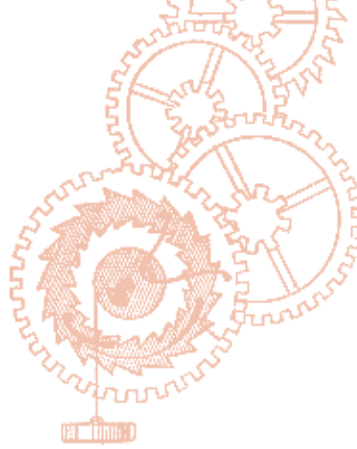
Bi urte gehiago egin zenituen. Hamabi urte pasatzeko bizia izan zuen *Egunkaria*-ren lehen bi urteak ezagutu zenituen. Oinez ikusi zenuen. Eta zoritxarrak zorion txiki bat ere izan zuen, bizitzak ez baitzizun 2003an Madrilgo estoldak ezagutzeko aukerarik eman.

Eta, bitartean, esan gabe doa, ARGIAko kideok, atzokoek eta gaurkoek, ez ditugu bidean galdutako lagunak ahaztu; badakigulako nondik gazozen. ●

Joxemi Zumalabek euskal prentsan utzitako arrastoa handia da, besteak beste, 80ko hamarkadan ARGIA astekaria biziberritzen eta *Euskaldunon Egunkaria* sortzen lan eskerga egin zuen. eskuineko irudian, Larraitzen bere omenez jarritako oroigarriaren ondoan erraustak zabaltzeko ekitaldia, 1993ko urtarrilaren 16an.

Egutegia zerumugan

**NAGORE
IRAZUSTABARRENA
URANGA**

Mexikoko harana, XV. mendea. Europar konkistatzaileak iritsi baino lehen, 3 milioi pertsona inguru bizi ziren sakonunean. Laboreak behar baino goizago edo beranduago ereiteak hondamena ekar zezakeen hain inguru populatua eta, horregatik, funtsezkoa zen haien zati uneoro egutegi guztiz zehatza erabiltzea. Horretarako, puntu zehatz bat hautatu zuten eguzki-behatoki modura eta, Sierra Nevadako zerumugari begira, eguzkia egunero nondik irteten zen jasotzen zuten. Horrela, urtarotako ñabardura guztiak aztertzen zituzten, garai lehorrenak eta euritsuenak noiz etorriko ziren aurreikusiz, ereiteko unerik egokienak hautatuz... Eta, modu horretan, besteak beste, bisurteak eguneratuta zeramatzen –Europar desdoitzeak pilatzen eta nola edo hala konpontzen zituzten bitartean–.

Azken urteotan hainbat azterlan egin dira azteken zerumuga egutegiei buruz. 2020an, Juan Rafael Zimbronek Santa Cruz Acapulco-ko Piedra Larga parajea egutegiari buruzko artikulua eman zuen argitara. 2021ean, Francisco Salvador Granadosek Cuauhnahuac tenpluko astronomoek erabiltzen zuten egutegiari buruzko lana osatu zuen. Eta, berriki, Californiako Unibertsitateko Exequiel Ezcurra ekologoak gaiari buruzko orain arteko ikerlan zehatzena argitaratu du *PNAS* aldizkarian.

BEN MEISSNER

Egusentia Tlaloc mendiko galtzadan, otsailaren 24an, azteken egutegiko urte berri egunean.

Behatokia zehazki non zegoen jakiteko, Ezcurraren lantaldeak garaiko dokumentu aztekek kontuan hartzeaz gain, sistema astronomiko konputerizatuak erabili ditu, eta kokalekua Tlaloc mendiko tenpluko galtzada batean zegoela ondorioztatu du. Baina puntu horretatik abiatuta, ikerlariaren hipotesia da “Mexikoko haran guztia erabiltzen zutela, sakonunea bera zela haien lan tresna”. Eguzkiaren Harri ezagunari “azteken egutegia” esan izan zaio maiz, baina Ezcurraren ustez, hori ez da zuzena. Eskul-

tura hori erritualetan erabiltzen zuten, baina ez egutegi modura, “ez zeukan erabilera praktikorik”.

Gaur egun, Tlaloc mendiak garai bateko funtzioa galdu badu ere, Ezcurrak balio berria eman nahi dio, 1940ko hamarkadatik honako argazkiei begira konturatu baita urteen poderioz landaredia mendi hegaletan gora egiten ari dela. “Antzina denboraren behatoki izan zena, XXI. mendean ere klima aldaketa ulertzeko behatoki izan daiteke”. ●

HUGO BORGES

Chichen Itzako zuzendaria kanpora!

Horixe da Chichen Itzako komunitate indigena egunotan aldarrikatzen ari dena. Marco Antonio Santos Ramirez eremu arkeologikoko zuzendaria da 2014tik, baina indigenek haren dimisioa eskatu dute; ez omen die artisauei beren lanak saltzen uzten, turismo-gidariei eremuan sartzea galarazten omen die, eta nekazariak ezin dituzte historikoki haiek izan diren lurak landu. Gainera,

Santosek indigenei buruz mespretxuz hitz egiten duten grabaketak daude, eta maieraz hitz egitea debekatzen dietela ere salatu dute. INAHk indigenen eskakizunak entzun ditu, baina oraingoz ez du erantzunik eman. Mexikoko gune arkeologiko arrakastatsua –2022an 2.5 milioi bisitari jaso zituen– porrot egiten ari da bertako komunitatearekiko harremanetan. ●

NEGU GEHIAGO, MESEDEZ

JAKOBA ERREKONDO
JAKOBA@BIZIBARATZEA.EUS

Negua hibernazioa da. Gure lurraldean beste aukerarik ez zen lehen. Negua izaten zenean; neguko solstizioak, gau luzeenak eta egun motzenak eragin gogorra zuenean. Hemendik atzera zer datorkigun ikuskizun, agian “hibernazioa” hitza bera ere galduko da; beno, ia galdu, hiztegiren batean apika jasoa izango da baina datozenen mingainen-tzako esan zaila bihurtuko da, “hostaiska”, “leikarraldo” edota “kapulpe” bezala. Garunetik di-da erauzitako bizierak, bizien berriak.

Hibernazioa geldialdia da. Bizimoduaren bilakaera apaldu, indarrak eta kementak alde batera utzi, burua pittin bat makurtu eta geure baitan goibeherratu.

Geldialdia hausnarketa da edo burutapen ariketa. Hobe genuke bai neguero neguago litzatekeen beste negu bat. Hibernazioa eta geldialdia lekarkeena, eta hausnarketa gehiago. Egungo bizimoduak horixe galaraztea du helburu: hotzik ez, ilunbistarik ez eta argi liluraz itsutu, atsedetik gabeko lan eta lan egin beharra, kontsumo itogarria, soilik argazkiak ateratzeko jan edota bidaiatu beharra. Negu gehiago, mesedez.

Hausnarketa elikadura da. Elikadura egokirik gabe gaixotuta edo goseak bizikotz gara. Zabor janariak hiltzen gaitu, eta goseak ezindu, sorgortu, herbaldtu. Gaixoak

edota gose denak ezin du hausnartu, ez du gogoetarako astirik. Egoki jan duenak soilik egin dezake aurre, atzera ekin eta atzera egiteko, biharra zalantzan jartzeko. Elikadurak ematen digu hausnarketarako beta; janak janzen gaitu, eta jakiek jakintza dakarkigute.

Elikadura hazia da. Haziak jasota edo dagoeneko asko dauden bezala lurrean ereinda gure hausnartzeko gaitasuna eta bizimodua jagoten dugu. Neguak biribiltzen du gure urteroko joan-etorriketa. Jasotako uztak jango ditugu; kasta guztietako kontserbak, fruituak –altxa-sagarra (*Malus domestica*), kuia (*Cucurbita pepo*)...– eta, batez ere, haziak –garia (*Triticum aestivum*), garagarra (*Hordeum distichon*), hurra (*Corylus avellana*), intxaurra (*Juglans regia*), gaztaina (*Castanea sativa*), arbendola (*Prunus dulcis*), babarruna (*Phaseolus vulgaris*), artoa (*Zea mays*)...–.

Hazi batetik dator mundua, mundu guztiak. Horregatik, neguan haziak jan aurretik, atzera berriz zer jan izan dezagun hazi onenak apartatu eta jaso egiten dira hazitarako, ereiteko. Apartatutakoa gure gustukoa izango da, gure izaeraren adierazle. Urtea joan eta mendea etorri, haziak apartatuz sortu dugu gure kultura. Zer jan badugulako; janak denbora ematen digulako, hausnartzen jakin edo ez. Negu on! ●

IRAKURLEAK GALDEZKA

Noiz landatu beharko dut
sustraiak duen gorostia?

✍ Agustin Urtzelai

Sustraiduna diozunean, edo loreontzi batean dago edo lurretik aterako duzu sustrai eta guzti.

Loreontzian bizi bada nahi duzunean landatu; beti ere izotzik ez den sasoiaren. Onena, hala ere, udaberriaren hasiera da. Hostorik galtzen ez duten landareak landatzeko sasoi horixe da.

Gorostia lurrean bizi bada eta tokiz aldatu nahi baduzu, sustraiak ebakiko dizkiozu ateratzetarakoan eta sufrituko du. Beraz, orduan bai, nahitaez martxoa aldera landatu, ahal baduzu ilbeheran eta sustrai egunean. Datorren martxoan egun hauek izango dira: 5, 8, 9 eta 10.

Landatu al daiteke eguzkilorea?

✍ Esther Askasibar

Landatu baino egokiagoa da hazia ereitea. Loratu den eguzkiloreak gero haziak emango ditu. Lore bakoitzeko bana. Hazi horiek jaso, toki lehor ilun eta hotz batean eduki. Onena kanpoan, neguaren gorebeherak sentitu ditzaten. Gero, otsaila-martxoa aldera lurrean erein. Hazi tikiak direnez, oso lur gutxi behar du gainean, ia ezer ez. Toki gozo batean jarri eta lurrari lehertzen ez utzi.

Maiz ureztatu behar da, baina lurra ito gabe, haziak ematen duen sustraitxo berria usteldu egingo litzateke-eta. Hortik sortzen den landarea ontzi handi batera edo lurrera birlandatu sustrai guztiarekin eta ahalik eta lur gutxien galduaz. ●

IPARLAB

“EKOIZLEEI ETA INSTALATZEN DIREN GAZTEEI SALMENTA SARE BERRIAK PROPOSATZEA DA GURE ASMOA”

GARAZI ZABALETA
@TIRIKITRANN

Duela hiru bat urte hasi zen Ipar Euskal Herriko Arrapitz Federazioa laborantza iraunkorraren inguruko beste hainbat elkarte eta taldeekin lanean, errestaurazio kolektiboko profesionalei bertako eta kalitatezko produktuak saltzeko bide berriak aztertzen. Bilatze horretatik sortu da Iparlab proiektua. “Laborarion aldetik, ikusten genuen salmenta sare batzuk ez direla sakonki landuak izan, kantina eta jate-txeena, esaterako. Haiengana iristeko plataforma eta logistika sortzea izan da ideia”, azaldu du Argitxu Iturria barazki ekoizleak eta proiektuko kideak.

KOMANDA BAT, BANAKETA BAT

Honezkero lanean ari diren laborariei ez ezik, instalatu nahi duten belaunaldi gazteagoei ere bultzada ematea da proiektuaren asmoa, eta baita Iparaldean kalitatezko laborantza bultzatzea eta honezkero martxan diren sareak indartzea ere. “Iparlab-en parte izateko hainbat baldintza jarri ditugu kalitate aldetik: fruitu eta barazkien kasuan, biologikoan ari behar dute, edo Idoki edo bertako kalitatezko labelak errespetatu”, dio Iturriak. Proiektuaren parte diren 40 bat ekoizle bost sailetan banatuta daude: barazkiak, esnekiak, haragia, hegaztia eta epizeria. Sail horietako bakoitzak bere lantaldea du, prezioak adosteko.

“Bestetik, trazabilitateari ere garrantzia handia ematen diogu. Gure bezero profesionalak, badaki produktua nondik heldu den; alegia, Iparlab-en etiketaz gain, laborariarena ere badarama”, gehitu du ekoizleak. Errestaurazio kolektiboari begirako eskaintza eta banaketa egiten du Iparlab-ek: jatetxeak, kantineak, zahar-etxeak, edo baita haurtzaindegia

ere. “Ekoizleok lehenagotik lan egiten genuen profesional horiekin, baina jate-txe batek bertako produktuak nahi bazituen deitu beharra zuen baratzezaina alde batetik, gasnagilea bestetik; orain, gune berean denak atzematen ditu. Komanda bat, librantza bat”, adierazi du. Webgunean egiten dute erosketa bateratua profesionalek, eta erosketa guztia jasotzen dute Iparlab-i esker.

“BORONDATE POLITIKOA BADAGO, GAUZAK POSIBLE DIRA”

Proiektua definitzeko eta antolatzeko hiru urteko lanketa egin dute bultzatzaileek, eta horretarako lanpostu bat sortu zuen Arrapitz federazioak. Postu hori, dena den, Euskal Hirigune Elkargoari

esker finantzatu dute. “Hor argi ikusten dugu nahikari politikoa badelarik gauzak aitzinaratzen ahal direla”, dio Iturriak. Joan den urtetik, ordea, Iparlab-eko langilea plataformak berak finantzatzen du, egiten dituen salmentetatik zati bat proiektura bideratuz.

Momentuz 40 laborari inguru batu dira proiektura, eta banaketak Ipar Euskal Herri osoan barna egiten dituzte. Etorkizunera begira, dena den, proiektuko ateak laborari berrientzat zabalik daudela azpimarratu du kideak. Ekoizle eta laborarien lankarga elkarlanaren bidez arintzeko aukerak badirenaren eredu da Iparlab, Euskal Herriko antzeko beste hainbat eta hainbat proiekturekin batera. ●

BIXOKO 2022

Alex Gurrutxaga eta Anjel Lertxundi

Literaturaren bizioak elkartuta

Aspalditik neukan amets txiki horietako bat bete dut. Binakako elkarriketak irakurtzen nizkien benetako kazetariei, eta inbidiaz ni. Topatzen nintzen Alex Gurrutxaga eta Anjel Lertxundirekin han eta hemen, eta jakin-minez ni. Hala, bada, hitzordua jarri nien bie udazkenaren ateetan, eta Talai Berri txakolindegikoek eskuzabal egin ziguten harrera. Hona hemen goizeko sargoriaren ostean arratsak ekartzekoa zuen galernaren zain aletutako batzuk.

 DANELE SARRIUGARTE MOCHALES DANI BLANCO

Prest zaudete?

Alex Gurrutxaga: Ez. [Barreak]. Galde-tzen badidazu, egia esango dizut.

**Hori jakinda, hasi egingo gara.
Nola sortu zen zuen bien arteko
laguntasuna?**

G: Nik nire bertsioa kontatuko dut. Anjel ezagutu nuen mutil koxkorretan; bere liburuak ezagutzen nituen eta irakurtzen nituen, eta ikusten gizon hau kalean, eta niretzat zen figura bat. Gero zortea eduki dut, figura ezagutzeaz aparte, bera ere ezagutu dudala. Nola dio topikoak: oso idazle ona, pertsona hobea? Ba kasu honetan egia da.

Anjel Lertxundi: Nire aldetik sekulako plazera izan zen, eta ohorea, dena esanda, bere tesia bidali zidanean begiratu nezan, eta sekulako ilusioarekin aritu nintzen hura begiratzeko. Konfiantza hori jarri izana niretzat oso inportantea izan zen.

**Biak daukazue literaturaren
gaixotasuna. Nola bizi duzue
harreman hori?**

L: Bizitza osoa eskaini diot horri. Zenbat aldiz pentsatu dudan zer izango nintzatekeen hori gabe... Ez dut imajinatzen nire bizitza irakurtzen eta idazten ez baldin bada. Dena den, harrigarriagoa egiten zait irakurtzen ez duen jende jantzia. Unibertsitateetik pasa eta hainbeste lekutatik pasa eta nola ez dion ezertxo ere esaten ez literaturak, ez musikak, ez antzeko diziplina artistikoek; erakusketa batera sekula joan ez den jende jantzia.

G: Ni irakurlea naiz. Literaturarekin daukadan harremana hori da. Humanitateetan ikasle naiz, pentsatzen dut ikasle naizela irakaslea naizenean ere bai, eta ikasten jarraitzen dudala. Eta literaturan irakurlea naiz, ezeren gainetik. Zerbait argitaratu baldin badut ez da idazlea naizelako, da irakurri egiten dudalako. Beti gogoratzen naiz Iratxe Retolazak esaten zuela literatur kritikan mugitzen den jendeari beti galdetzen zaiola ea noiz idatzi behar duen. Betiko galdera da. Edo idazten baduzu saiakera literario bat, edo artikulua akademiko bat, hurrengo galdera da: baina nobela bat noiz idatzi behar duzu? Nik behin ere ez dut eduki horretarako tentadirik.

L: Baina zure testuetan, artikuluetan – eta batez ere Xabier Leteri buruzko liburuak da hori garbi erakusten duena –, ez dago idazle akademiko, literaturaz modu literarioan idazten duen pertsona

bat dago. Ze literaturari buruz ere idatz daiteke, zoritxarrez...

G: Irentsezina izan daitekeen moduan, bai.

L: Zure kasuan, idazle bati buruz egin zenuen tesia, eta gero liburu gisa publikatu zenuen. Baina, nire ustetan behintzat, posible da saiakera literarioa egitea zientziaz ari zarenean ere. Adibidez, idazle apartak ziren George Steiner eta Albert Einstein, eta beren testuak zoragarriak dira zientziari buruz ari direnean ere. Baina zergatik? Akademizismotik ihes egiten dutelako.

G: Ez dakit gurean tradizio hori asko landu den... Berriki irakurri dut Beatriz Fernandez lan bat dibulgazioan [*Hizkuntza gogoan*; Erein, 2021], eta ari da hizkuntzalaritzari buruz, baina ari da saiakera literarioa jotzen. Uste dut ez daukagula tradizio asko ildo horretan, gehiago nahi nuke.

“ ”

*Idazlea fidelagoa baldin
bazaio bere buruari,
esan nahi baita bere
egoari, bere testuari
baino, bost duroko
harremana izango du
itzultzailearekin*

Alex Gurrutxaga

**Eta bide hori zuk zeuk jorratzeko
asmorik ez, Alex?**

G: Badut gogo, aitortzen dut. Badaude gauzak gustatuko litzaidakeenak egitea, eta gaiak zeinei buruz zerbait esango nukeen; baina saiakerak, edo mota horretako liburuek, badute beste gauza bat nire uestez, eta hor daukazu [Anjel Lertxundiren] *Itzuliz usu begiak*-en adibidea: sekulako lana eskatzen dute zerbait taxuzkoa esateko. Hor dago irakurketa lan bat eta pentsamendu kritikoa atzean; urtetako lana da.

L: Bueno, halako lanak bizitza osoko obesioetatik sortzen dira. Halako batean, materiala badaukazu, baina ez biltzen joan zarelako, baizik azpimarratzen joan zarelako, eta gainera badakizu zer irakurri duzun eta zer ez, eta zer irakurri beharko zenukeen.

**Zuek biak lagunak zarete, baina
idazlearen eta literatur kritikariaren
arteko harremana ez al da ba
gatazkatsua?**

G: Imajina dezagun orain literatur kritikaria jartzen dugun tokian jartzen dugula itzultzailea. Zer moduz eramaten da idazle bat bere itzultzaileekin? Ez dakit, baina imajinatzen dut hor badagoela idazleak bere testuekin eta bere buruarekin daukan harremanaren arteko oreka bat. Idazle fidelagoa baldin bazaio bere buruari, esan nahi baita bere egoari, bere testuari baino, bost duroko harremana izango du itzultzailearekin; lehenago edo geroago okertuko da harreman hori, itzultzaileak esaten dienean: “Hau igual akatsa izango da”... Baina gero badaude idazleak, halako ohar bat egiten diezunean, esaten dutenak: “Ene! Alde egin dit”. Anjel bigarren tipokoa da. Horren adibidea da ez duzula zure testurik itzuli izan, adibidez. Hori da testuarekiko fideltasuna. Nik uste dut jende hori bere itzultzaileekin eta kritikariekin ez dela eramaten lehen idazle motakoak bezain gaizki.

L: Kritikak, komentarioak eta gorabehera horiek guztiak, denak dira ekintza literarioaren ondorioak. Zure baitako zerbait kaleratzen duzunean, horretarakoxe jartzen duzu, eta nahi zenuke jartzen duzun horrek ahal den arrakasta handiena izatea –arrakasta esan nahi dut esanahiaren aldetik–. Baina pakete horretan sartzen da norbaiti zure lana ez gustatu izana eta norbaitek zure lana txartzat jotzea eta, noski, bere betebeharrak da gainera txarra iruditut zaiola esatea. Gero, kontua da nik nola erreakzionatuko dudan horren aurrean. Eta badaude erreakzio intimoak, norberak gordetzen dituenak, eta beste batzuk daude publikoak. Ez dakit beti zuzen jokatu dudan, baina ni beti saiatu naiz nire erreakzioak neuk jaten.

G: Literatur kritikan, azkenaldian nire inpresioa da alde batetik daukagula kritika akademiko, gizartera iristen ez dena. Eta gero, prentsako kritika batzuetan iruditzen zait prestigioa galduta dagoela. Aldi berean, prentsako kritika idatzia ederki asko jipoitzen duen jendeak, esanez oso kritika txarra dela edo ez dela kritika, horiek sare sozialetan mugitzen dira, oso karaktere gutxitan, edozer gauza esanez edozein modutan, eta nik pentsatzen dut idazle askorentzat horrek izan behar duela oso mingarria. Gauza bat da testuari kritika bat egitea testua irakurritik, argumentatuta, baina gaur egun ari da zabalitzen egur partiketa arin hori... Nik oso gaizki pasatzen dut horrekin.

Anjel Lertxundi (Orio, 1948), idazlea.

Irakasle ere aritu arren, literaturari emanda jardun izan da azken 30 urtean. Era askotako generoak landu ditu, haur eta gazte literatura, narratiba eta saiakera batik bat. Hain zuzen ere, ildo horretakoak dira azken urteotan kaleratu dituen bi obra: *Itzuliz usu begiak* (Alberdania, 2019), itzulpenari buruzko hausnarketa literario bezain zehatza, eta *Desertuan behatxuloa* (Alberdania, 2022), teselaz osatutako hausnarketa- eta memoria-liburua.

Alex Gurrutxaga

(Zarautz, 1988) literaturan doktorea da.

Bere tesian Xabier Leteren poetika aztertu zuen, eta 2020an liburu-formatuan plazaratu zuen bere ikerketaren muina: *Xabier Leteren. Aberriaren poeta kantaria*. Euskarazko saiakeraren arloko Euskadi Saria irabazi zuen lan horri esker. Gaur egun, EHUn irakasle jarduteaz aparte, Leteren lana zabaltzen dihardu Joana Otxoa de Alaiza pianojolea-rekin batera, Txori kantazale emanaldian.

Zergatik utzi zenion kritikak egiteari?

G: Nekatu nintzen eta...

L: Zenbat denbora egin huan?

G: Bost urte.

L: Hainbeste?

G: Nahikoa.

Zerekin nekatu zinen?

G: Askok kostatzen zait nire testuekin konforme gelditzea, Anjelek badaki. Eta, aldiz, sare sozialetan oso gauza arinak esan zitezkeen. Aitortzen dut injustiziaz bezala bizi nuela, nik zenbat sufritzen nuen edo zenbat lan egiten nuen, eta gero gehiago balio du sare sozialetan famatu batek esatea liburua zoragarria dela. Eta zuk agian liburuan aurkitu dituzu arazo pilo bat, iruditzen zaizu zuk egin duzun irakurketak eta argudioak eta bilaketak ez duela balio. Kritikari askori pasatzen zaio, gaztea baldin bazara, edo emakumezkoa baldin bazara, zuk esaten duzunak balio justua dauka. Horrekin asko sufritzen nuen.

Aho-zapore gozoz amaitu nahi nuke eta, aipa dezagun biok konpartitzen

“ ”

**Kritikak, komentarioak
eta gorabehera horiek
guztia, denak dira ekintza
literarioaren ondorioak
(...) pakete horretan sartzen
da norbaiti zure lana ez
gustatu izana eta norbaitek
zure lana txartzat jotzea**

Anjel Lertxundi

duzuen beste zaletasun bat: Italia.

G: Nik urtebete bakarrik pasatu nuen han bizitzen [Trenton]; ez da asko, baina izugarri disfrutatu nuen, oso literatura irakasle onak izan nituen. Han eduki nuen aurrenengo irakaslea izan zen literatura espainolera engantxatu nindue-na. Gero zer pentsatu handia eman dit: Italiara joan behar Calderón de la Barca

gustura irakurtzeko. Zerbait esaten du literatura irakasteko moduz. Italian humanitateek-eta tradizio handia daukate, eta beste prestigio bat ere bai. Tradizio handia dago, datorrena humanismotik eta Errenazimentutik.

L: Nire kasuan beste gauza bat izan zen Erroma: faxismotik joatea faxismoa aspal-ditik gaudituta zeukan herrialde batera. Bi lagun egin nituen berehala, bi lagun handi, etxepe berean. Batek dendatxo bat zeukan, eta faxista zen. Bestea zen etxeko atezaina, eta komunista. Igandetan, hartu komunistaren autoa, eta eramaten ninduten Erromako kafeak probatzera.

G: Fantasia.

L: Eta zer eztabaida izaten zituzten eta zer ez zioten elkarri esaten, politikaz eta denaz! Ni etxera bueltatzen nintzen konbentzitura hurrengo egunean ez ziotela elkarri hitzik egingo. Ba hurrengo egunean bazirudien ez zela ezer ez pasa! Hemengo giro politikotik joanda, dena isiltasuna, dena gordean, iluntasun horretatik joanda, eta naturaltasun hura ezagutzea, gainera italiarren kastarekin... Ez dago unibertsitaterik gehiago irakatsi didanik giro horrek baino. ●

LIBURUA

Zailtasune*i* aurre egiten

WIKIPEDIA

TXIROLO

MARIBEL AIERTZA
IBAIZABAL, 2022

XABIER ETXANIZ ERLE

A ita lanik gabe geratu zenean hasi zen dena". Esaldi horrek ematen dio hasiera Maribel Aiertzaren azken lanari; *Txirol*o, gaztetxoentzat idatzitako nobela labur eta irakur arina.

Urko dugu istorio honetako protagonista eta narratzailea, berak kontatuko dizkigu etxe dotorea utzi eta itsasontzi batean jartzen direla bizitzen, eskolan jazotakoak, jasandakoak, bere ihesbidea skater moduan... eta mila istorio gehiago. Baina, hasiera hasieratik iragar daitekeen bezala Urkok iragana kontatzen digu, nolakoa izan zen iraganeko urtea, "hamaika gauza txar eta on bat gertatzen zitzaizkidan" esaten digu, baina baita ere asko hazi zela; alegia, pertsona moduan aurrera egin zuela. Nobela inizatiko baten aurrean gaude, Urko pertsona moduan garatzen eta zailtasune*i* aurre egiten den pertsona gisa aurkezten digun nobela.

Aiertzak oso estilo zuzena eta hizkuntza aldetik zailtasun handirik gabea erabili du nobela honetan; narratzailea haur, gaztetxo bat da, eta bere ahotik ateratzen diren espresioak eta adierazpenak agertzen dira liburuan; sinesgarria da narratzailea eta horrek irakurlearen identifikazioa bilatzen eta lortzen du.

Urkok hamaika arazori egin behar die aurre. Sinpleenetatik, edo argien ikusten direnetatik, jaiki eta erdi lo zozela uretara eror zaitezkeela, eskolara etorri den mutil baten eskutik jasan behar dituenetara.

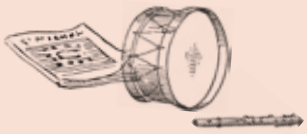
Aitzol dugu, alde horretatik, nobelako bigarren pertsonaia, Urko erasotzen duena, iraintzen eta "Txirolo" ezizena jartzen diona; behin eta berriro Urkorekin sartzen dena.

Urkok, baina, Aitzolen sekretu bat

deskubritzen du eta horri esker lortzen du mutikoaren erasoei muga jarzea.

Amaiera zoriontsua duen liburua da *Txirol*o hau: Urko eta bere familia Bartzelonara doaz bizitzera, han topatu baitu lana aitak, eta Urko Bartzelonan lagun berriak egin ditu, baina jarraitzen du skypen bidez Euskal Herriko berriak jasotzen bai eta hemen-go lagunekin harremanetan.

Hamahiru kapitulu laburretan kontatzen da Urkoren istorioa; arin eta samur irakurtzen den liburu entretenigarria da eta aproposa gaur egungo hainbat eta hainbat konturi buruz aritzeko, gogoeta egiteko: langabeziak nola eragin diezagukeen, eskolako jazarpena, adiskidetasuna, lehiakortasuna eta hamaika kontu gehiago modu arin eta atsegin batean. ●

MUSIKA

Errealitate zaplasteko bat

CARMEN CARRASCO

FLASH

FLASH

LA VIDA ES UN MUS, 2022

IKER BARANDIARAN

Bereziki gazteen artean doinu urbanoak deritzoten horiek nagusitzen dabiltzala dirudien garai hauetan, beste gazte ugari, askotan kontrakoa esan ohi bada ere, punkaren aldeko hautua egiten dihardute modu ez hain agerian eta ikusgarritasun gutxiagorekin jakina, baina gogoz eta indartsu. Izan ere, azken urteotan gazte belaunaldiak egarri daude eta haien tamainako moldeak garatzen dabilta, betikoak ez dituelako asetzen –bizitza legea da!–.

Oi!-aren baitan gertatzen ari den iraultza bezala, ezagutu izan ditugun betiko klixeeetatik harago, musika, agertokia eta bizitza bera ulertzeko modu berriak sortzen dabilta etengabe. Eta punk zein hardcorean –non daude mu-

gak?– ere bada lurrikararik: rock gutxia-go, bat-batekotasuna, mezuen garrantzia, poseak alboratzea eta muinera edo oinarrira jotzeko nahia, besteak beste.

Orriotan jasotako taldea ez dute hain justu belaunaldi gazteenek sortu, baina gure herrietako gaztetxe eta lokal askotan punkaren bueltan sortzen dabilen ilusioaren adibide aproposetako bat da.

Flash taldea Gipuzkoako kostaldean sortu zen orain dela gutxi, eta gure underground eszenan zaildutako bost lagunek osatzen dute (Hell Division, Arrotzak, Dictadura, Brigada Criminal, Oki Moki...). Zailtasunak zailtasun, honako disko luzea kaleratu dute, hamaika kanta euskara eta gaztelania tartekatuta, sofistikazioari muzin egin eta freskota-

sunaren bila zuzen-zuzenean joz; baita lortu ere.

Diskoan batutako hitzen ezaugarri nagusia punkaren, punkien eta gizar-tearen bilakaeraren (auto)kritika da; eta horrela, hitzez zein musikaz esentzia berreskuratu nahi dute kantu zuzen, zikin, kaletar eta sinesgarriekin. Punk eskizoa tarteka –a ze gitarra eta a ze melodiak!–, amorratua, azkarra –jakina!–, melodikoa zein iluna eta baita jostaria ere. Eta ez dituzte mugak jarri nahi izan, AEBetako lehen punk talde haien legatua zein 1980ko hamarkadako hemengo punk eta Oi! doinuak bere eginez, beti ere emaitza kaletar eta sinesgarria izatea bermatuz. A ze irakaspen xume bezain ederra eman digutena! ●

Ezin dutenen alde, topa

AMETS ARANGUREN HATORTXU ROCK

A benduaren 16tik 18rako **ASTE-BURUA** izan du Euskal Herriak aurten, letra larriz, LABAko lagunek haien programazioaren kartelean iragarri zuten gisan. Gertakari historiko pare batekin zuen zita herriar arruntak: bueltan Hertzainak ostiral eta larunbatez BECen, eta Bertsolari Txapelketa Nagusiko finala Hiri Buruzagiko Nafarroa Arenan ospatuko zuten lehen aldiz. Birtartean, sarrerak erosteko prozesuan bankueterik tartean izan gabe egin dute beste kontzertu bat Atarrabian. (Esan behar nuelako esan dut hori, baina bai, nik ere banuen sarrera ostiralean Barakaldora joateko).

Hatortxu Rock jaialdiaren 27. edizioak berreskuratu du plaza pasa den abenduaren 17an bere urteroko abenduaren bukaerako datan, pandemiaren ondoren. Berriz elkartu dira neguko karpapean musikari, kameralari, zerbitzari, entzule, sukaldari... Ehunka txandolari boluntario eta milaka bisitari.

Sarrerak kudeatzen dituen lantaldeak kanpoan du kaseta. Hortik pasa behar du jende guztiak, sarrera erakutsita sartu-irtenak ahalbidetuko dizkion pultserra jartzeko. Aurten ikusi ditugu sekula huts egiten ez dutenak, Bilboaldea urrutiegi geratzen zaienak, egun osoa bertsoak entzuteaz paso egiten dutenak eta azken hilabetea tripleterako prestatzen eta aurrezten ibili direnak. Motibatuta asko, lehen aldiz zetozen beste zenbait, estatuko beste puntatik datozenak eta baten bat HTX-ko aurreko edizioako sarrerarekin sartu nahian.

Baina berezitasun bat izan du aurtengo neguko edizio honek. Elkartasun jaialdiak beti gordetzen du tarte bat mezu politikoa hitzartze baten bitartez emateko, baina aurten, lehenengo aldiz ikusi ahal izan dute euskal presoek zuzenean Euskal Herriko espetxeetako batzuetatik Hamaika Telebistaren bidez. Reimyk (eta bere "bizikletak", noski) gurutzatu du punta batetik bestera Ha-

HATORTXU ROCK

NOIZ: abenduak 17

NON: Atarrabia (Nafarroa)

tortxuko karpa handia, eta *Hator hator* kantuen moldaketari gehitu zaio kantuan oholtzapeko jende guztia. Reimykren atzetik urte luzez sakabanaketaren kontra lanean ibili diren kolektiboetako ordezkariak eta preso senideak. Gero eta gertuago ditugun arren, azken txanpa honetan egin beharreko lana inoiz baino beharrezkoagoa dela azpimarratu du jaialdiak.

Pantailaren bestaldean zegoen aitari mintzatu zaio Xochitl hitzartzean eta, horren ondotik, Asier Capón akordeonista eta arreglista zuzendari, soka laukote eta hainbat musika taldetako partaideek osaturiko koro ederrak egin diote koltxoia Idoia Tapia abeslariari, Capónek berak moldaturiko Etzakit taldearen *Gurekin* kantua emanez. Dotore, delikatu eta indartsu.

Ekitaldia ixteko, urtero bezala egin dute topa, aurtengo gabonetan ere etxean eta etxeokokin egin ahal izanzen ez duten horien guztien alde topa. ●

Hitz gezidunak

SISTEMA OPTIKO BURUSOIL, KARSOIL	HERRI BATEN GRAFIKO NANOA	DUDARIK GABE	JADANIK ZIZARE	ELIKATU AHOTS	BIRA, ITZULIA SALGAI BATEN ZATIAK	LUR-ESFERAREN ZIRKUNFERENTZIA ATZERANTZ
ARABAKO MENDATEA PERTSO-NAIAREN ABIZENA		BELDURTIK ERRE-PIKATUZ, GORTZA		ONTZAT EMAN, ONETSI BOKAL PUNTUDUNA	EHUN MOTA PARE BAT	INTERIEKZIOA JAKINEAN JARRI
1110 ERROMATAR ZENBAKIZ	Txo! HEGALDI PRIBATU					
		IGARRI, ANTZEMAN			UGARI ARRE, GRIS	
HASI ADITZAREN INFINITIBOA DAGO						
	URANIOA USO AR				PERTO-NAIAREN IZENA EDARI ALKOHOLIKO	
RONA PIRATA		MILILITRO IZAERA ON	KUPELA ORE JANGARRI	ANPEREA UNNILPENTIOAREN SINBOLOA	SOZIALISTA ABERTZA-LEAK HILOBIETAN	AHOLKU
OKAITZAREN JEINUA ARRUNTASUNEZ			HELDUAROAN KILOA			OXIGENOA GALDE PARTIKULA
				JENDE XEHE		

Sudokua

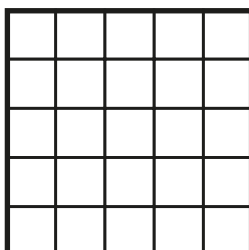
BETE ITZAZU GELAXKAK 1ETIK 9RAKO ZENBAKIAK IDATZIZ, ZUTABE, LERRO ETA 3X3 KOADRO BAKOITZEAN ERREPIKATU GABE.

			9		7	6	4
					3		9
			7		5		
		4	2	7	5	9	1
9	6		3	1	8		2
		7	4				3
7	5		8	2	3		4
	1	6		4			
	4	8	9				5

5x5

ZE HARRETARA ETA GOITIK BEHERA, HITZ BERA.

1. Kategoria, neurria.
2. Agiriak.
3. Ikusten ez duena.
4. Karratu.
5. Araknido mota.

EBAZPENAK

5. AKAIN
4. LAUKI
3. ITSUA
2. AKTAK
1. MAILA

5	7	2	1	6	8	4	3
8	9	6	7	4	5	2	1
3	8	5	9	3	1	4	6
6	9	8	7	5	6	3	2
1	2	7	4	6	5	8	3
9	6	5	3	1	8	4	2
8	3	4	2	7	6	5	9
4	9	1	6	3	7	8	5
6	7	2	5	8	4	3	1
5	8	3	1	9	2	7	6

U	P	O	P	I	K	N	U	R	R	V
N	T	D	N	V	H	E	T	V	E	
O	R	R	U	P	A	S	V	S	T	I
A	S	A	U	M		M	U	R		
E	K	I	K				U	V	D	
R	A	B	A	N			S	V	H	
O	A	V	N				X	C	M	
T	E	I	B				O	L		
V	Z	A	G	Z	I	R	R	V	N	O
U	T	V	N	O	V	U	K	V	P	O
K	I	L	A	V	B	V	H	I	T	I
E	J	J	J	J	Z	P	Z			

Irati Gonzalez Jaimerena

ZIRKUOLA

OIHALETİK ZINTZILİK

"Buruak funtzionatzeko gorputzak funtzionatzea behar dut. Ez badut energia hori askatzen, buruak ez dit funtzionatzen. Nire bidea beti abiatu izan da gorputzetik. Burua eta gorputzaren arteko erabateko konexioa behar dut. Irunen gimnasia artistikoa amaitzeko adina heldu zitzaidanean, Donibane Lohizunera joaten hasi nintzen lagun batekin. Lagunak utzi zuenean, ordea, elkarrekin antolatzen genituenez joan-etorriak, nik ere utzi egin behar izan nuen, eta dantza estilo ezberdinak probatzen hasi nintzen, ia desesperazioz. Garaikidea, funkya, akrosport... Azken hori Gasteizen ezagutu nuen, ikasten ari nintzela. Taldeko lana eta gimnasia nahastea atsegin nuen. Eta hortik, gutxinaka, gaur egunera arte".

"Zirkuan ez dago ezer gaizki, dena dago ongi egina"

Bi karrera ikasi ostean, hezkuntzako zerrenda publikoetan izena eman eta irakasle lanetan hasi zen Irati Gonzalez Jaimerena irundarra. "Dena lortu duzu", esaten zion inguruak. Dantza urbanoa egiten zuen orduan, baina ume zenetik mugitu izan du gorputza. Eta hezkuntza formalean ongi egon arren, ez zen "dena" berarentzat. Dantza, akrobazia eta oihalen mundua ezagutzera eramane zuen lagun batek, eta geroztik, gozatzen ari dela guk buruz behera ikusten dugu, izan plazako ikusgarrietan edota Zirkuala zirkua eskolan.

AITZIBER ZAPIRAIN ETXANIZ IRANTZU PASTOR

Nola eta noiz hasi zinen oihalekin?

Oihalen mundua ezagutu nuen garaian irakasle nintzen eskola publikoan. Oso ikasturte zaila izan zen niretzat. Alde batetik, lana nuelako, baina, bestetik, ikaragarri gustatzen zitzaidalako deskubritzen ari nintzen hori. Eta ohartu nintzen, jendarteari begira "dena" nuen arren –lan finkoa esan nahi dut–, niretzat hori ez zela aski; horrek ez ninduela betetzen.

Lehenagotik ezagutzen nuen Koldo Arakistain, baina orduantxe hasi nintzen berarekin akrobazia bikoitza egiten. Ongi konektatzen genuen, oso gustura geunden biok. Magia egiten genuen. Egun batetik bestera Gure Zirkua hitz egin zidan, eta elkarrekin zer bait egitera animatu. Hala egin genuen. Berehala ohartu nintzen hori zela nik nahi nuena eta kosta ahala kosta hortik jo behar nuela. Ez nuen damuaren arantzarik nahi nigan. Ez nuen urteak aurrera egin eta atzera penaz begiratu nahi. Gerora ekin nion nire bide propioari, Gure Zirkua izan zen horretarako tranpolina.

Eta oihalak zergatik?

Oihalekin ari zarenean, parez pare ari zara. Ez naiz ni oihalen aurka, oihalekin batera baizik. Burua zuri gelditzen zait, egiten ari naizen horretan oso zentratua. Ahantzi egiten dut beste dena. Gainera, ikasketen edo sorkuntzaren bidea amaigabea da. Ez naiz guztiz autodidakta, garatzen laguntzen nauen jendea ere badut inguruan, eta hori ere aberasgarria zait.

Oihalena oso estetikoa da, fina, elegantea, baina, aldi berean, baita oso gogorra ere. Indar handia behar da, malgutasuna, eta sufritzea ere gustatu behar zaizu. Erre egiten du. Sukaldeko olio erredura batek bezainbeste. Horri aurre egitea motibazio bilakatzen da niretzat, eta minari plazer puntua topatzen diodan une hori sekulakoa da.

"Dena" ukate hori, "dena" ez da berdina denontzat.

Hezkuntza formalean nuen egonkortasun hori ez zen dena niretzat. Hautu bat egin behar nuen. Ez nuen batere argi, baina hainbeste gustatu

"Zirkua oso erreminta integrala izan daiteke barrura begira jartzeko, norberaren gaitasunak ezagutu eta ustezko mugak apurtzeko"

zitzaidan eta hain ongi eta hain beteaz sentitu nintzen zirkuaren esperientziarekin... Apustu bat egin behar izan nuen: barruak entzun eta aurrera egin.

Zirkuaren bidez zerbaite gehiago konartzeko beharraz sortu genuen Berdinki konpainia. Praktika ikusgarria izatetik harago, bada iruditeria eraldatzeko tresna bat ere. Guk iruditeria abordatu nahi genuen, eta berau berdintasunez eta euskaraz eraiki eta blaitzeko ilusioa dugu. Berdinki konpainia sortu genuen lehenik, kaleko sorkuntza sustatzen duen "Karrikan" deialdira aurkeztu ostean, eta berehala ekin genion "Mikra" ikusgarria sortzeari. Bertan botere harremanak eta genero rolak jartzen ditugu erdigunean. 2020ko irailean hasi ginen, eta 60 emanaldi egin ditugu.

Hori batetik, eta bestetik Zirkuola.

Berdinki sortu eta berehala osasun izurritea gertatu zen, eta hor berriz ere hankaz gora sentitu nuen dena. Atzera egiteko garaiz nembilela pentsatzen nuen, baina eutsi egin genion, eta eskerrak. Eta Zirkuolan dena topatu genuen, Adunan bertan. Urratsa eman genuen gure entrenamendurako

eta sorkuntzarako espazio zena zirku irakaste moduan erabiltzeko. Sortzeaz gain irakatsi ere egin nahi genuen, eta hala, Gipuzkoako lehen zirku eskola euskaldun eta feminista sortu genuen. Garrantzi handia ematen diogu euskaraz ekiteari. Azken batean, gure ama hizkuntzan bizipen positiboak ukatea oso garrantzitsua da, eta hor hutsune handia dago oraindik Euskal Herrian. Zeren ez baita posible zirku ikasketa ofiziala hemen gure hizkuntzan egitea, eta beraz, grina hori dutenentzat, bada harrobia sortzeko modu bat ere. Guk ukan ez genuen hori eskaintzeko gogoz gaude.

Ohartzen zarete egin duzuenaren eraginaz? Alegia, ordura arte erdaraz zegoena euskaraz egitearena?

Gure xumetasunean, bai, ohartzen gara. Guretzat ezinbestekoa zen euskaraz jardutea. Sortzen ari garenean geure buruarekin ari baikara solasean. Eta norbera bere buruarekin aritzen denean ama hizkuntzan mintzo da. Haurrei aukera hori eman nahi genien. Bizkaian badaude zirku eskolak, baina ez diote hizkuntzari

halako garrantziarik ematen.

Zirkuola, behar pertsonaletik hasi zena, sekulako espazio bilakatu da. 180 ikasle iraunkor inguru ditugu, astero-astero etortzen direnak, eta bestelako ikastaro ugari ere eskaintzen ditugu, aste tarte edota asteburutan. Hilean behin, adibidez, zirku familia eskaintzen dugu. Haur eta gurasoek primeran pasatzen dute elkarrekin ariketa horiek egiten. Oso momentu politak bizitzen ditugu eta oso eskertuta gaude Zirkuolan sortu den komunitatearekin.

Zer eman dezake zirkuak?

Zirkua oso erreminta integrala izan daiteke barrura begira jartzeko. Norberaren gaitasunak ezagutzeko, ustezko mugak apurtzeko. Gainera, zirku edonork egin dezake. Haur zein heldu, altu zein baxu. Balio asko landu daitezke, garen pertsonala gauzatu, eta hori dena lehiarik gabe. Zirkuaren ez baitago ezer gaizki, dena dago ongi egin. Hau ez da zuria ala beltza, baizik atsegin dut ala ez. Beraz, lerro hauek baliatuz, zirku atsegin duen edonork animatu nahi nuke Zirkuola ezagutu eta ikastaro eta antolatutako ekintzetan parte hartzera. ●

Faxismoaren 'outfit' berria

 GORKA BEREZIARTUA MITXELENA

Iazko abenduaren 31n Jair Bolsonaro Floridan (AEB) zegoen, KFC batean oilaskoa jaten. Argazkia berehala zabaldu zen sareetan. Barre egin genuen. Patetikoa zen: Lula da Silvak berriz ere Brasilgo presidente kargua hartuko zuen egunaren bezperan, hauteskunde bidez kanporatutako lider ultraeskuindarra, itxuraz kamerak ustekabeaz ehizatua, janari azkarrereko jatetxe kutre batean. Barneratuta dauzkagu eskema sozial usamerikarrak gero: loser baten erretratua zela pentsatu genuen askok.

Gaur oso bestela begiratzen diot argazki horri. Oilaskoa kurrusk-kurrusk jaten ari den tipoaren jarraitzaileek Brasilgo kongresua indarrez hartu dute, egoera ez da oso egonkorra hau idazten ari naizen momentuan. Baina artikulua irakurtzen duzue nerako asuntua zertan den nik baino askozaz hobeto jakingo duzue. Utziko didazue, beraz, arreta jartzen oldarraldi faxista horretan denok ikusi baina gehiegi aztertzen ez dugun zerbaitetan: pertsonen irudiak.

Testuingururik emango ez balizute, pentsatu ahalko zenuke pasa den igande honetan Brasilgo kongresuan hartu diren argazkietako batzuk futbol txapelketaren bat irabazi osteko ospakizunetakoak direla. Bi arrazoiengatik: protagonistetako askok Brasilgo banderak dauzkatelako edo herrialde horretako futbol selekzioaren elastikoa; eta haien itxura fisikoa ere edozein ikuskizun jendetsutan pilatzen den publikoaren antzekoa delako. Estadio batean hartutako irudiak balira, argazkietan agertzen direnak ez lirateke prentsak beti itsusten dituen hooliganak, jarraitzaile pipajale arruntak baizik –poliziak jotzen ez dituen horietakoak, alegia; uniforme-dunen kolaboraziorik gabe zaila baita Brasilgo irudiak ikustea–.

“Jende arruntaren faxismoa” izen-

Jair Bolsonaro
abenduaren 31n Floridan
(AEB), Lula da Silvak
kargua hartu bezperan.

burua jar diezaiokegu urtarilaren 8ko argazkiak bilduko lituzkeen erakusketa bati. Eta erdi-erdian jarri ahalko genuke Bolsonaro oilaskoa jaten, polo urdin batekin, haragi puska ahotik zintzilik, mugikorra eta betaurrekoak mahai gainean dituela, biloben bila joateko deiaren zain dagoen aitona balitz bezala. Tipo normal bat. Bizitza osoa pantaila bidez kontatzen dugun 24 orduko reality-show bihurtu zaigun garai honetan, irudi horrek badu bere garrantzia politikoa: “Gu bezalako norbait da”, pentsa dezake demokrazia kolokan jartzera joateko oporretako outfit bera jantzi duen brasildarrak.

Gauza berria ote da hau? Duela bi urte AEBetako Kapitolioan gertatua gogora dezakegu noski, eskuin muturrak mundu osoan erabil dezakeen modus operandi baten aurrean gaudela ikuste-

ko: hauteskundeak galtzen dituztenean, euren oinarri soziala erakundeak astintzera bidali, ea poliziak eta armadak bat egiten duten behingoz, pantomima demokratikoa bertan behera uzteko.

Atzerago ere begira genezake ordea: Mussoliniren “Erromako martxa” ez al zen, azken finean, oso antzeko antzezlan baten bertsio analogikoa izan? Gertatzen da faxismoaz hitz egitean beste irudi batzuk etortzen zaizkigula gogora, II. Mundu Gerrako pelikulen eta dokumentalen eraginez: uniformeak, mauseerrak, gas-kamerak. Hori, ordea, gero etorri zen, boterea lortu zutenean. Eta kezkatzen nauena zera da: horrelako argazkiak ikusten hasten garen arte fenomeno mehatxagarriak meme gisa kontsumitzen jarraitu dezakegula, gertakari politikoak irudien bidez prozesatzen jarraitzen baldin badugu behintzat. ●

Lurra herriari deika

Euskal Herriko Agroekologia Mugimendua eta ARGIA elkarlanean

Jatea da egunean hirutan egiten dugun iraultza: jaten dugunaren arabera herri eredu bat bultzatzen ari gara. Eta plazerretik! Osasuntsu jatea herritarron eskubidea da eta bere janariaren jabe den herria libreago da. Elikadura burujabetzarako eskubidea.

Larrialdi klimatikoa dela, lurra zementuzko azpiegiturez josten dutela, agroindustriak-kimikak-farmazeutikek kutsatzen dutela... garrasika ari zaigu lurra herriari deika!

Kamiseta hau erositara, ekarpen ekonomikoa egingo diozu Euskal Herriko Agroekologia mugimenduari, baita ARGIA kazetaritza proiektu independenteari ere.

%100 kotoi organikoa

Prezioa 19,50 €

Bidalketa gastuak **5€**.

Bidalketa doan **40€**-tik gorako erosketetan.

Erosketak **BIZUM** bidez ordaindu daitezke.

SENDABELAR BARATZEA

Garbiñe Larrearen liburu berria

Sendatzeko baratzea lantzeko proposamena egiten dizugu liburu biribil honekin.

Hasberrientzat zaintzen lan handirik emango ez diguten hamabi sendabelarren baliabide terapeutiko, kosmetiko eta gastronomikoak ekarri ditugu orri hauetara.

Izan ere, geure beharretara egokitzen diren sendabelarrak landuz gero, osasuntsu egoteko behar ditugun erremedioak presta ditzakegu.

Sendabelar baratzea lur sail batean zein etxeko lorontzian egin dezakegu.

Orrialde kop.: 40 **Neurria:** 22 cm (diametroa)

Prezioa 14,00 €

Bidalketa gastuak **5€**.
Bidalketa doan **40€**-tik gorako erosketetan.
Erosketak **BIZUM** bidez ordaindu daitezke.

